

Kulturmiljöplan för Vaggeryds kommun

Dnr KS 2021/293

2022-09-05

Peter Andersson

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	3
1 Inledning.....	5
1.1 Syfte och målsättning.....	5
1.2 Vaggeryd kommuns mål.....	5
1.3 Översiktsplan för Vaggeryd kommun.....	6
2 Bakgrund.....	8
2.1 Kulturmiljön som definition.....	8
2.2 Kulturmiljön i samhällsplaneringen.....	9
2.3 Kulturmiljöunderlaget.....	9
2.4 Lagar.....	10
2.4.1 Miljöbalken.....	10
2.4.2 Plan- och bygglagen.....	10
2.4.3 Kulturmiljölagen.....	11
2.4.4 Skogsvårdslagen.....	11
2.5 Kategorier av kulturmiljövården.....	11
2.5.1 Riksintressen för kulturmiljövården.....	11
2.5.2 Byggnadsminnen.....	12
2.5.3 Kyrkliga kulturminnen.....	13
2.5.4 Fornlämningar och övriga kulturhistoriska kulturlämningar.....	13
2.5.5 Byggnader med skydd enligt plan- och bygglagen.....	14
2.5.6 Kommunala kulturmiljöer och kommunala kulturminnen.....	14
2.6 Miljömål och kulturmiljömål.....	15
2.6.1 Sverige miljömål.....	15
2.6.2 Nationella kulturmiljömål.....	15
2.6.3 Regionala miljömål.....	16
2.7 Regional kulturplan.....	18
2.8 Miljöprogram för Vaggeryd kommun.....	19
2.9 Kulturplan i Vaggeryds kommun.....	20
2.10 Grönstruktursplan för Vaggeryds kommun.....	21
3 Kulturmiljöunderlaget i Vaggeryds kommun.....	23
3.1 Kulturmiljöutredningar.....	23
4 Strategier för kulturmiljövården.....	29
4.1 Strategier.....	29
4.2 Kulturmiljöplan.....	30
4.3 Bygglov.....	32
4.4 Planering.....	34
4.5 Riksintressen och kulturmiljövården.....	36
4.6 Kommunala kulturmiljöer och kommunala kulturminnen.....	39
4.7 Kommunens fastigheter, förvaltning av kulturmiljövården.....	40
4.8 Kulturarv.....	42
4.9 Kulturmiljöunderlag.....	50

5	Organisation, ansvar och uppföljning.....	54
5.1	Planens ekonomiska konsekvenser.....	54
5.2	Förväntade miljökonsekvenser.....	54
5.2.1	Miljöpåverkan.....	54
5.2.2	God bebyggd miljö.....	54
5.2.3	Ett rikt odlingslandskap.....	54
5.2.4	Hållbar ekonomisk utveckling.....	55
5.2.5	Hållbar ekologisk utveckling.....	55
5.2.6	Social utveckling.....	55
5.3	Ansvarig.....	55
5.4	Uppföljning.....	55
5.5	Referenser.....	56
5.6	Revidering.....	56
6	Termologi.....	57
7	Källförteckning.....	60

Kulturmiljöplan för Vaggeryds kommun

Sammanfattning

Kulturmiljövärden utgör en viktig resurs i vårt samhälle. Den visar på sammanhang, kontinuitet och ger en känsla av tillhörighet och identitet för människor. Kulturmiljön ger värdefulla perspektiv och förståelse för samhällsutvecklingen och är även en viktig resurs för stads- och bebyggelseutveckling, rekreation, friluftsliv, turism och besöksnäring. Det är en angelägen uppgift för att vårda, bevara, tillgängliggöra och utveckla kulturarv oavsett om det består av fornlämningar, byggnader eller kulturlandskap. Vaggeryds kommun har ett rikt kulturarv i detta avseende.

I arbetet med en ny översiktsplan har det blivit tydligt att det är angeläget och finns ett behov av att sammanställa en kulturmiljöplan för Vaggeryds kommun. Kulturmiljöplanen är kopplad till svenska miljömål, regionala miljömål, nationella kulturmiljömål, översiktsplan samt miljömål för Vaggeryd kommun. Målsättningen är att kulturmiljöplanen ska bidra till kommunens hållbara och långsiktiga miljömål.

Det övergripande syftet med kulturmiljöplanen är att förklara ansvarsområden utifrån aktuell lagstiftning och ambitioner i kommunen som berör kulturmiljövärden. Kulturmiljöplanen beskriver i huvudsak därför kommunens strategier i arbetet med kulturmiljön i den mer lagstyrda samhällsbyggnadsprocessen, hur vi förhåller oss till kommunens kulturmiljöer vid planering, bygglov och förvaltning. Samtidigt är en kulturmiljöplan ett styrdokument om hur vi vill förmedla, tillgängliggöra, bevara och utveckla vårt gemensamma kulturarv och kulturmiljövärden i kommunen.

Kulturmiljöplanen riktar sig i första hand till kommunens tjänstemän och beslutsfattare i det dagliga arbetet med kulturmiljöfrågor. Men den vänder sig också till medborgare med förhoppningen om en ökad förståelse om hur kommunen arbetar och beaktar ärenden och frågor om kulturmiljövärden.

Kulturmiljöplanen aktualiserar också befintligt planeringsunderlag som ska ligga till grund för bedömningar i olika processer samt anger hur det befintliga underlaget bör kompletteras och aktualiseras på sikt. Digitalisering av kulturmiljöunderlaget är därför en viktig del av kulturmiljöplanen.

Kulturmiljöplanen har presenterats och sammanställts i en styrgrupp med representanter från Vaggeryds kommun. Synpunkter på kulturmiljöplanen har avhandlats med tjänstemän Vaggeryds kommun.

Kulturmiljöplanen kommer att ses över och revideras en gång per mandatperiod i samband med den s.k. rullande översiktsplaneringen.

Kulturmiljöplanen består av följande kapitel med innehåll:

Kapitel 1, sammanfattning, inledning och syfte med kulturmiljöplanen. En sammanställning av Vaggeryd kommuns mål, vision och värdegrund samt gällande översiktsplan med kopplingar till kulturmiljövärden.

Kapitel 2, bakgrund med fokus på kulturmiljön som definition samt dess roll och betydelse i samhällsplaneringen. Beskrivning av kulturmiljövärden i olika lagar. Kategorier av kulturmiljövärden definieras såsom riksintressen, byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen, fornlämningar, övriga kulturhistoriska lämningar, kommunala kulturmiljöer och kulturminnen. Här beskrivs även kulturmiljövärden i svenska miljömål, regionala miljömål samt nationella kulturmiljömål. Länsstyrelsen i Jönköpings län har presenterat ett åtgärdsprogram om regionala miljömål inom ramen för nationella miljömål. Det inkluderar även kulturmiljömål och åtaganden hur kommunerna ska uppfylla dessa kriterier. Här ingår kommunens synsätt och ambitioner för kulturmiljövärden och kulturarv och kopplingar till olika styrdokument.

Kapitel 3, det nuvarande kunskapsläget. En sammanställning av det aktuella kulturmiljöunderlaget i Vaggeryds kommun, vilket även används i den kommunala verksamheten i ärenden och frågor som berör kulturmiljövärden.

Kapitel 4, Vaggeryd kommuns strategier för kulturmiljövården formuleras enligt kulturmiljöplanen. Målsättningen är att beakta, bevara och utveckla kulturmiljön både i den ordinarie verksamheten och i ett långsiktigt perspektiv. Strategierna för kulturmiljön är fokuserade på följande ämnen kulturmiljöplan, bygglov, planering, riksintressen och kulturmiljövården, kulturmiljövården kommunala kulturmiljöer och kulturminnen, kommunens fastigheter, kulturarv samt kulturmiljöunderlag. Strategierna är sammanställda efter kunskapsläget och med kommunens ambitioner. Här presenteras lagar, kulturmiljömål, miljömål, styrdokument, underlag och utredningar med kopplingar till kulturmiljövården. För att uppnå varje strategier finns rutiner beskrivna.

Kapitel 5, definierar organisation, ansvar och uppföljning och tillämpning av kulturmiljöplanen i den kommunala verksamheten.

Kapitel 6, Termologi. Begrepp om kulturmiljö och kulturarv i kulturmiljöplanen.

Kapitel 7, Källförteckning.

1. Inledning

Kulturmiljön utgör en viktig resurs såväl i den pågående samhällsplaneringen som värden till kommande generationer. Kulturmiljön ger värdefulla perspektiv och förståelse för samhällsutvecklingen och är även en viktig resurs för stads- och bebyggelseutveckling, rekreation, friluftsliv, turism- och besöksnäring. I arbetet med en ny översiktsplan har det blivit tydligt att det finns ett behov av att sammanställa en kulturmiljöplan för Vaggeryds kommun. Den fysiska planeringen är ett viktigt styrmedel för att kunna uppnå målet om en god bebyggd miljö, inom vilket bevarandet, tillgängliggöra och utveckla kulturmiljön ingår.

Det är i sammanhanget viktigt att kulturmiljöplanen kopplas till den nya kommunala översiktsplanen som är vägledande för senare beslut enligt Plan- och bygglagen och Miljöbalken. Kulturmiljöplanen har även en tydlig koppling till såväl de nationella kulturmiljömålen som Vaggeryd kommuns miljömål och miljöprogram.

Kulturmiljön ingår i flera av de svenska miljömålen såsom God bebyggd miljö, Ett levande odlingslandskap och Levande skogar m. m. Länsstyrelsen i Jönköpings län har fastställt en tidsplan där kommunerna senast år 2030 ska ha uppdaterade och antagna kulturmiljöunderlag som används i samhällsplaneringen. Där föreskrivs kommunerna att ta fram kulturmiljöprogram eller motsvarande med politiska visioner och mål.

1.1 Syfte och målsättning

Syftet med kulturmiljöplanen är:

- Att användas som stöd i frågor om kulturmiljövärden i den kommunala verksamheten.
- Att fastställa strategier för att bevara, tillgänggöra utveckla och utveckla kulturmiljövärden.

Målsättningen med kulturmiljöplanen är:

- Att strategierna ska förmedla arbetsformer och rutiner med fokus på kulturmiljövärden i samhällsbyggnadsprocessen.
- Att fastställa planeringsunderlag som ska ligga till grund för beslut inom bygglov, planläggning och andra utredningar.
- Att uppmärksamma och bevara karaktärsdrag och värden hos byggnader och bebyggelsemiljöer.
- Att uppmärksamma och bevara karaktärsdrag och värden hos kulturmiljöer och kulturlandskap.

1.2 Vaggeryd kommuns mål

Vision och värdegrund 2030

Vaggeryd kommuns vision 2030 är en visionsformulering för kommunen som geografisk plats. Visionen och värdegrunden genomsyrar kommunens verksamhet. Här ger vi plats för att

göra skillnad. Alla som bor, lever och verkar i Vaggeryds kommun uppnår tillsammans visionen genom fyra mål.

Vaggeryds kommun ska vara en plats:

- med hållbar samhällsutveckling och tillväxt i hela kommunen.
- med hög sysselsättning, ett varierat näringsliv och en utbildning med god kvalitet.
- med en hög kunskapsnivå, en aktiv fritid och ett rikt kulturliv - för en god hälsa.
- som är attraktiv, trygg och tillgänglig - där alla känner delaktighet och kan påverka.

Vaggeryds kommuns fyra mål för mandatperioden är långsiktiga och är kopplade till FN:s 17 globala mål inom Agenda 2030. Alla verksamheter bidrar till samtliga fyra mål som förtydligas genom ett strategiskt hållbarhets- och utvecklingsprogram.

Målen är beslutade 2019–2022 men är framtagna för att kunna hålla en ytterligare mandatperiod om kommunfullmäktige så beslutar, i syfte att bidra långsiktigt till Agenda 2030. En grundförutsättning för att uppnå mål kring hållbar tillväxt är en bostadsmarknad som tillgodoser behoven av bostäder. I en marknadsplan presenteras tre delmål.

De är följande:

- användning av platssymbolen.
- sprida berättelser om platsen.
- samverka för att utveckla platsen.

1.3 Översiktsplan för Vaggeryds kommun

Kulturmiljövården i översiktsplanen

En ny översiktsplan för Vaggeryds kommun är under pågående process. Den planeras att antas under den nuvarande mandatperioden 2018–2022. Kommunala kulturmiljöer ingår och behandlas i den nuvarande kommunala översiktsplanen från 2012. Åtgärder och riktlinjer för kulturmiljön i den gällande översiktsplanen är följande:

- Intresseområdena skall säkerställas genom att kulturmiljöerna bevakas i planläggning och i bygglovsskeden. Varsamhetsbestämmelser skall införas när nya detaljplaner upprättas.
- I planeringsunderlaget som länsstyrelsen sammanställer åt kommunerna är beskrivningarna av kulturmiljöer inaktuella och bristfälliga och länsstyrelsen behöver ta fram ett bättre underlag som vägledning i plan- och bygglovsfrågor.
- Kommunen skall ta fram en ny kulturhistorisk utredning och en plan för hur kulturhistoriska och estetiska värden ska tas till vara och utvecklas, i enlighet med det nationella miljömålet god bebyggd miljö. I undersökningen skall även nyare bebyggelse från 1900-talet och framåt inventeras.
- När den kulturhistoriska utredningen som pågår i kommunen är färdigställt skall informationen omvandlas till planeringsmaterial och införlivas i översiktsplanen.

- För kulturmiljöer skall kulturhistoriska värden bevakas vid detaljplanering och bygglovsprövning. Skydds- eller varsamhetsbestämmelser skall införas i detaljplan vid tillfälle.
- På kartorna finns kommunala kulturmiljöer utpekade. I dessa miljöer anser kommunen att man skall kunna utveckla området, bygga till och bygga nytt men att hänsyn måste tas till platsens historia och den bebyggda miljöns karaktär.

2. Bakgrund

2.1 Kulturmiljön som definition

I landskap och miljöer runt oss finns spåren av människor som har levt och verkat före oss. Spåren av det förflutna, lämningar och föremål från forna tider finns runt omkring oss i odlingslandskapet, vid stranden, i skogen och i staden. Kulturmiljöer omfattar samtliga miljöer som är skapade och formade av oss människor genom tider och generationer. Det kan vara alltifrån äldre byggnader, äldre vägar, kulturlämningar, fornlämningar, slätterängar, hagar, kulturväxter till hela kulturlandskap. Med "kultur" avses här människans påverkan på naturen. Kulturmiljöerna präglas och påverkas även lokalt och regionalt efter olika faktorer som geografi, historia, traditioner och hävd.

Kulturmiljöerna i kommunen har en stor spännvidd. Kommunen är belägen i en gammal kulturbygd som är rik på fornlämningar, värdefulla odlingslandskap och kulturhistoriskt intressanta bebyggelsemiljöer. De äldsta spåren utgörs av boplatser från stenåldern, gravar från bronsåldern och järnåldern. Från yngre järnåldern, från vikingatiden finns flera kända runstenar. På landsbygden finns välbevarade byar med rötter i det äldre agrara kulturlandskapet. Flera större gårdslandskap finns kvar i omlandet kring sjöar och länge nyttjade jordbruksmarker. Kontinuiteten i stadsbilden visas genom bevarade byggnader och bebyggelsemiljöer från 1800-talets handels- och järnvägsorter, tingsplatser och sockencentrum. Det finns även ett rikt och intressant industriellt kulturarv efter olika verksamheter. I tätorterna finns modernistiska byggnader och kvarter av erkänt hög arkitektonisk kvalitet.

Järnvägsstationen, Skillingaryd,
Byggnad med kulturmiljövärden.

Värdefulla kulturmiljöer, byggnader, fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar upptäcks och påträffas ständigt i samband med kulturgeografiska inventeringar, arkeologiska undersökningar, vid exploateringar, i skogs- och jordbruk eller av privatpersoner i trädgården, på stranden eller i skogen. Historien tillhör alla, det är därför viktigt att skydda, vårda, informera och stärka tillgängligheten till våra kulturmiljöer så att nutida och kommande generationer kan förstå och uppleva det historiska kulturarvet. Vi har alltså alla ett gemensamt ansvar för kulturmiljön, att bevara och informera till kommande generationer.

Milsten, Vaggeryd. Fornlämning.

2.2 Kulturmiljön i samhällsplaneringen

Ett viktigt skäl till en kulturmiljöplan är den pågående processen att sammanställa en ny översiktsplan för Vaggeryds kommun. Den översiktliga planeringen kommer att utföras med en s.k. rullande översiktsplan. Det innebär att även en aktualisering av kulturmiljöplanen och kommunens kulturmiljöunderlag kommer utföras enligt samma princip. Syftet är att komplettera underlaget, befästa fler arbetsmetoder och samtidigt ge kulturmiljöplanen ny aktualitet genom ett förnyat politiskt antagande. För att kulturmiljöplanen ska få större lagstöd och tyngd i PBL-tillämpningen är det också viktigt att den intrigeras som ett planeringsunderlag i den kommunala översiktsplanen. En målsättning är att kulturmiljöplanen inte ska upplevas som ett hinder utan att i stället ge förutsättningar för att utveckla och levandegöra kulturmiljöerna i kommunen.

En ny kulturmiljöplan sker även mot bakgrunden av det pågående arbetet att uppnå de svenska miljömålen. Länsstyrelsen i Jönköpings län har uppdraget att samordna det regionala arbetet. Kulturmiljön ingår i flera av miljömålen, God bebyggd miljö, Ett levande odlingslandskap, Levande skoga, Levande sjöar och vattendrag och Grundvatten.

Vaggeryds kommun har ett väl utvecklat samarbete med länsstyrelsen i Jönköpings län och Jönköpings läns museum om kulturmiljöer och kulturmiljövården. Samarbetet omfattar information, kunskapsunderlag, strategier och utbildningsinsatser.

2.3 Kulturmiljöunderlaget

I kulturmiljöplanen ingår att fastställa nya principer och strategiska viljeinriktningar för kulturmiljövården. Dessutom att förtydliga processer och ansvarsfördelning, exempelvis vid plan- och bygglovshandlingen. Synsättet vad som är kulturhistoriskt värdefullt har ändrats de senare åren med ett större fokus på modernismens bebyggelse från mitten av 1900-talet. Det industriella kulturarvet har fått en större betydelse. Även kulturmiljöns immateriella värden för rekreation, upplevelser och besöksmål har ökat i betydelse.

Kulturmiljöunderlaget i kommunen är delvis ej digitaliserat. Det innebär att informationen inte är tillgänglig i den utsträckning som är önskvärt. Det försvårar arbetet i den offentliga förvaltningen med fysisk planering och bygglovsärenden. Men det innebär även att det är svårare för allmänheten att hitta information om kulturmiljövården för olika målgrupper, boende, skola, turism och entreprenörer. Den förväntade effekten är att det befintliga kulturmiljöunderlaget ska aktualisera och få ny status med en utbredd tillgänglighet och bättre användbarhet.

2.4 Lagar

2.4.1 Miljöbalken

Utgångspunkten för det allmännas ansvar att skydda kulturmiljön ges i miljöbalken (MB). Miljöbalken ligger till grund för beslut och ställningstaganden om kommunala och regionala kulturmiljövärden. Miljöbalken ska enligt (kap 1) tillämpas så att värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas och allmänna värden i landskapet skall hanteras varsamt. Miljöbalkens allmänna hänsynsbestämmelser (2 kap) utgör utgångspunkten för alla tillämpningar om både kultur- och naturmiljöer. I miljöbalkens 2 kapitel ställs krav på hänsynsregler för miljövärden vid olika åtgärder och verksamheter. I miljöbalkens 3 kapitel om grundläggande bestämmelser för hushållning med mark- och vattenområden ställs krav på att områden och miljöer som har allmän betydelse med anledning av deras kulturvärden så långt som möjligt ska skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada dem.

”Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter skall särskilt beaktas. Områden som är av riksintresse för naturvärden, kulturmiljövärden eller friluftslivet skall skyddas mot åtgärder som avses i första stycket.”

Hushållningsbestämmelserna i 3 och 4 kapitel ska även tillämpas vid beslut enligt plan- och bygglagen. Kommunerna ska ha en aktuell översiktsplan som samordnar de allmänna intressena, däribland skyddet av kulturmiljön.

2.4.2 Plan- och bygglagen

I plan- och bygglagen (PBL) 2 kapitel preciseras ett antal allmänna intressen. Där anges bland annat ett hänsynstagande till stads- och landskapsbilden och befintliga natur- och kulturvärden. Ett bebyggelseområdes särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden ska skyddas. Befintliga karaktärsdrag ska respekteras och tas tillvara.

I PBL 8 kapitel ställs krav på byggnader, tomter och allmänna platser. Det innehåller förbud mot att förvanska särskilt värdefulla byggnader. Förändringar av byggnader ska alltid göras varsamt, värden och kvaliteter ska tillvaratas. Kommunen kan använda planbestämmelser i detaljplanering så som förvanskningförbud, rivningsförbud eller varsamhetskrav för att skydda kulturhistoriskt och arkitektoniskt värdefulla byggnader. Kommunen kan även införa en höjd bygglovsplikt genom särskilda områdesbestämmelser i syfte att tillvarata kulturhistoriska värden.

En byggnad behöver inte vara formellt utpekad i en kulturmiljöplan eller ha skydds- eller varsamhetsbestämmelser i en detaljplan för att vara s.k. särskilt värdefull. Bestämmelsen om förvanskning och varsamhet gäller generellt och riktar sig i första hand till fastighetsägaren. Förbudet mot förvanskning och krav på varsamhet vid förändring gäller således även utan att byggnaden är skyddad. Det kan även finnas kulturmiljöutredningar som kan användas som underlag. Kommuner kan även ställa krav på bygglov, tex vid förändring av karaktär av byggnader som avser färg, fasad, fönster, dörrar etcetera

2.4.3 Kulturmiljölagen

Kulturmiljöer, kulturhistoriska byggnader, fornlämningar och kyrkor skyddas av kulturmiljölagen (KML). I 1 kap. inledande bestämmelser, 1 § definieras kulturmiljöns innebörd och betydelse enligt följande: Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvaret för detta delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön såvitt möjligt undviks eller begränsas.

Vi har alltså alla ett gemensamt ansvar för kulturmiljön och även att bevara och informera om den för kommande generationer. Det är länsstyrelsen som ger tillstånd om undersökning av fornlämningar. Grundregeln är att det är förbjudet att rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller skada en fornlämning. Fornlämningar definieras enligt kulturminneslagen (1988:950):

- Lämningar efter människors verksamhet under forna tider.
- Har tillkommit genom äldre tiders bruk.
- Är varaktigt övergivna.

Kulturmiljölagen definierar ingen definitiv åldersgräns för fornlämningar på land, men en generell tidsgräns finns som begränsar det allmänna skyddet av fornlämningar: en lämning som kan antas ha tillkommit efter 1850 omfattas i regel inte av det allmänna skyddet för fornlämningar. Men länsstyrelserna och riksantikvarieämbetet kan besluta att ge status som fornlämningar även till kulturlämningar yngre än 1850, om det finns särskilda skäl.

2.4.4 Skogsvårdslagen

Övriga kulturhistoriska lämningar utgör en annan kategori av spår och avtryck från äldre tider, men som inte omfattas av kulturmiljölagen. I stället skyddas övriga kulturhistoriska lämningar i skogsmark av skogsvårdslagens § 30.

Kategorin omfattar samtliga kulturlämningar uppförda efter 1850, ex. kolbottnar, sågverk, husgrunder och stenmurar. Till kategorin brukar även räknas biologiskt kulturarv, naturbildningar av växter och geologi samt immateriellt kulturarv, dvs. sägner och traditioner. Skogsstyrelsen är tillsynsmyndighet för övriga kulturhistoriska lämningarna som finns i skogsmiljöer medan länsstyrelsen och kommunen i övriga miljöer.

2.5 Kategorier av kulturmiljövården

2.5.1 Riksintressen för kulturmiljövården

Kulturmiljöer som bedöms ha specifika nationella och regionala värdefulla värden och intressen omfattas av miljöbalken. Riksintressen för kulturmiljövården regleras enligt miljöbalken (3 kap 6 §) och är en del av miljöbalkens hushållningsbestämmelser som syftar till en god hushållning med mark, vatten och naturresurser. De flesta riksintressen har även kulturvården av andra kategorier, ex. byggnadsminnen, fornlämningar, kulturlämningar, äldre byggnader och kulturlandskap. Enligt miljöbalken har riksintressen företräde framför lokala och allmänna intressen i den fysiska planeringen, vilket innebär att riksintressens värden eller betydelser inte påtagligt får skadas eller förändras.

Riksantikvarieämbetet har som myndighet ansvaret för att besluta om områden av riksintresse för kulturmiljövården. Länsstyrelsen och kommunerna har ett gemensamt ansvar för riksintressena på lokal nivå. Detta innebär att kommunerna ska visa hur riksintressen skyddas i den kommunala översiktsplaneringen. Länsstyrelserna bedömer hur kommunerna uppfyller sina uppdrag och kan därför ingripa mot kommunala beslut som hotar riksintressen.

I Vaggeryds kommun finns 7 kulturmiljöer vilka är klassade som riksintressen för kulturmiljövården enligt miljöbalken.

De är följande:

- Båramo
- Ekeryd, Skjutebo
- Fryebo
- Hubbestad
- Häradsö
- Pålskog
- Skillingarydslägren

Läs mer om riksintressen för kulturmiljövård i kommunen i Riksantikvarieämbetes dokumentation, *Riksintressen för kulturmiljövården – Jönköpings län (F)*, [F_riksintressen1.pdf \(raa.se\)](#).

2.5.2 Byggnadsminnen

En byggnad som uppfyller villkoren som synnerligen märklig genom dess kulturhistoriska värden eller som ingår i ett kulturhistoriskt märkligt bebyggelseområde kan förklaras som byggnadsminne av länsstyrelsen och förses med skyddsföreskrifter enligt kulturmiljölagen (3 kap). Byggnadsminnesförklaring är ett statligt skydd. Att en byggnad eller plats är byggnadsminnesförklarad innebär ett starkt bevarandeskydd. Ett byggnadsminne kan bestå av bostadshus, parker, industrianläggningar och broar. Det byggnadsminnena har gemensamt är att de är kopplade till historiska skeden i samhället. Det finns enskilda och statliga byggnadsminnen. De enskilda byggnadsminnena beslutar länsstyrelsen över och om statliga byggnadsminnen beslutar regeringen.

I Vaggeryds kommun finns tre byggnader/byggnadsmiljöer som är byggnadsminnen.

De är följande:

- Ståhlstugan i Mörkhult, enskilt byggnadsminne
- Ljungbergs vagnhjulmakeri i Kvarnaberg, enskilt byggnadsminne
- Skillingarydslägren i Skillingaryd, statligt byggnadsminne

Läs mer om byggnadsminnen i kommunen på Riksantikvarieämbetets databas bebyggelseregistret, [Bebyggelseregistret \(BeBR\) - Riksantikvarieämbetet \(raa.se\)](#).

Ljungbergs vagnhjulmakeri i Kvarnaberg, byggnadsminne.

2.5.3 Kyrkliga kulturminnen

Samtliga kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser tillkomna före 1940 är skyddade enligt kulturmiljölagen (KML). Men kan även omfatta kyrkor som tillkommit senare om de uppfyller kulturhistoriska eller arkitektoniska värden. I Vaggeryds kommun finns åtta församlingskyrkor som omfattas av kulturminneslagen. Inom de avgränsningar som utgör kyrkligt eller statligt byggnadsminne krävs först ett medgivande från länsstyrelsen innan några ändringar får göras. Kyrkorna i Vaggeryd och Skillingaryd som är byggda efter 1940 omfattas ej av tillståndsplikt 4 kap.2§, (KML).

Svenska kyrkans kyrkobyggnader i kommunen som är kyrkliga kulturminnen är följande:

- Bondstorp
- Byarum
- Hagshult
- Skillingaryd
- Svenarum
- Tofteryd
- Vaggeryd
- Åker

Läs mer om kyrkliga kulturminnen i kommunen på Riksantikvarieämbetets databas bebyggelseregistret, [Bebyggelseregistret \(BeBR\) - Riksantikvarieämbetet \(raa.se\)](https://bebyggelseregistret.raa.se/).

Bondstorps kyrka, kyrkligt kulturminne.

2.5.4 Fornlämningar och övriga kulturhistoriska kulturlämningar

Riksantikvarieämbetets söktjänst och GIS-databas fornsök innehåller information om alla kända registrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i Sverige, både på land och i vatten. Dessutom finns information om utförda arkeologiska uppdrag. Objekten omfattar fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar som regleras av kulturmiljölagen (2 kap). 2022-06-15 fanns 2878 registrerade poster inom Vaggeryds kommun i fornsök.

Läs mer om fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i kommunen på Riksantikvarieämbetets databas fornsök, [Fornsök \(raa.se\)](https://raa.se).

Runsten, Hok. Fornlämning.

2.5.5 Byggnader med skydd enligt Plan- och bygglagen

Det finns ett antal bebyggelsemiljöer i kommunen som har skyddsbestämmelser (q) eller varsamhetsbestämmelser (k) enligt plan- och bygglagen (PBL). I nuläget finns dock ingen komplett inventering om antalet skyddade byggnader. Men i arbetet med att digitalisera befintliga detaljplaner finns bättre möjligheter att göra en nulägesanalys av de planer som omfattar skydd- och varsamhetsbestämmelser. Den kan sedan jämföras med övriga kulturmiljöinventeringar för att rikta och prioritera arbetet med bestämmelser i detaljplaner.

2.5.6 Kommunala kulturmiljöer och kommunala kulturminnen

I Vaggeryds kommun finns 51 kommunala kulturmiljöer och 169 kommunala kulturminnen. Dessa utgör värdefulla kulturmiljövärden som främst består kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Det förekommer även inslag av andra kategorier som fornlämningar, kulturlämningar och kulturlandskap.

I den nuvarande översiktsplanen om kommunala kulturmiljöer anser kommunen att man skall kunna utveckla området, bygga till och bygga nytt men att hänsyn måste tas till platsens historia och den bebyggda miljöns karaktär. För kulturmiljöer inom tätorterna skall kulturhistoriska värden bevakas vid bygglovsprövning. Skydds- eller varsamhetsbestämmelser skall införas i detaljplanering. För kulturmiljöer på landsbygden skall områdesbestämmelser med utökad bygglovsplikt upprättas. De områden som kommunen pekat som kulturmiljöer är markerade på kartor.

2.6 Miljömål och Kulturmiljömål

2.6.1 Sverige miljömål

Riksdagen har antagit mål för miljöns kvalitet för 16 områden och är sammanställt i Sveriges miljömålssystem. Det innehåller ett generationsmål, 16 nationella miljökvalitetsmål och ett 20-tal aktuella etappmål. Miljökvalitetsmålen anger vilka kvaliteter miljön ska ha i det angivna målåret, vilket för de allra flesta målen är år 2030. Syftet med miljökvalitetsmålen är att nå en miljömässig hållbar och långsiktig utveckling i Sverige.

Det övergripande nationella målet för miljöpolitiken är att till nästa generation kunna lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta. Att bevara och utveckla kulturmiljön och kulturhistoriska värden är viktigt för möjligheterna att uppnå flera av miljökvalitetsmålen och därmed för omställningen till ett hållbart samhälle. Riksdagen har antagit 16 miljömål och som beskriver miljöarbetet hur målen ska uppnås.

Sveriges miljömål är centrala för att visa vägen mot en hållbar utveckling och Agenda 2030. I 10 av miljömålen finns även målsättningar för kulturmiljövärden. För kulturmiljövärden är en hållbar utveckling att historisk mångfald tas tillvara och att skador på kulturmiljön och kulturföremål inte uppstår. Den historiska mångfalden i miljön omfattar spåren av människans bruk av landskapet, genom både markanvändning, bebyggelse och biologiskt kulturarv.

2.6.2 Nationella kulturmiljömål

Kulturmiljöaspekter ingår i 10 av de 16 miljökvalitetsmålen, ex. God bebyggd miljö, Ett levande odlingslandskap, Levande skogar och Grundvatten. Från 2014 ingår fyra nationella kulturmiljömål som är kopplade till de nationella miljömålen. Regering och riksdag har bestämt att kulturmiljömålen även ska vara vägledande för kulturmiljöarbetet på regional och kommunal nivå.

Dessa är:

- Ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas.

- Människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön.
- Ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser.
- En helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen.

Övergripande mål:

- Bruka, bevara, berika och förmedla kulturmiljön.
- Bevara de kulturhistoriska värdena och den biologiska mångfalden i odlingslandskapet.

Vilket innebär att:

- Samhällets kulturhistoria bevaras.
- Vår kulturhistoriska identitet förstärks.
- Kunskapen om kulturmiljön ökas.
- Biologiska och kulturhistoriska värden som visar på en lång traditionell hävd av åkrar, ängar, betesmarker, åkerholmar, stenmurar med mera bibehålls eller förbättras.

2.6.3 Regionala miljömål

Avsikten med att sammanställa en ny kulturmiljöplan sker även mot bakgrunden av det pågående arbetet att uppnå de svenska miljömålen. Länsstyrelsen i Jönköpings län har presenterat ett åtgärdsprogram perioden 2016–2020 inom Hälsans miljömål om regionala miljömål inom de nationella miljömålen och som även inkluderar kulturmiljömål och åtaganden med kommunerna för att uppfylla dessa kriterier. Åtgärdsprogrammet är ett resultat av samverkan mellan länsstyrelsen och kommunerna i region Jönköpings län.

Länsstyrelsen i Jönköpings län har uppdraget att samordna det regionala arbetet för perioden 2016–2020. Enligt tidsplanen ska kommunerna i länet år 2020 ha uppdaterade och antagna kulturmiljöunderlag. Med kulturmiljöunderlag avses kulturhistoriska inventeringar och översikter omfattande dels baskunskaper i form av inventeringar och underlag, dels en syntes av dessa. Det ska även finnas kulturmiljöprogram eller motsvarande kulturmiljöplaner med politiska visioner och mål. Kommunernas underlag och program ska användas i samhällsplaneringen. Dessutom ska kommunerna ha kulturmiljöprogram med konsekvensanalyser och åtgärdsförslag med utgångspunkt i kommunens politiska vision och rådande planeringsläge. För God bebyggd miljö finns följande målsättningar:

- Generellt åtagande av samtliga kommuner. Det kulturella, historiska och arkitektoniska arvet i form av värdefulla byggnader och bebyggelsemiljöer samt platser och landskap bevaras, används och utvecklas.

- Gislaved, Gnosjö, Habo, Jönköping, Mullsjö, Sävsjö, Tranås, Vaggeryd, Vetlanda och Värnamo kommun ska även fastställa kommunala kulturmiljöunderlag och kulturmiljöprogram eller motsvarande kulturmiljöplaner. Underlaget ska vara politiskt antaget och programmet ska också uttrycka en politisk vision avseende kulturmiljöarbetet.
- Nässjö, Vetlanda, Vaggeryd och Värnamo kommun ska revidera och utveckla sina nuvarande kulturmiljöunderlag.

Hälsans miljömål

Syftet med Åtgärdsprogram Hälsans miljömål är att bidra till att nå nationella miljömål och de globala målen för hållbar utveckling i Agenda 2030. Åtgärdsprogrammet kommer gälla under åren 2023 till 2027 och berör främst miljö kvalitetsmålen Frisk luft, Giftfri miljö, Skyddande ozonskikt, Säker strålmiljö samt God bebyggd miljö. Dessutom berörs ett flertal miljömål i Agenda 2030.

Förslaget till åtgärdsprogram har tagits fram av Länsstyrelsen i Jönköping i samverkan med aktörer i länet utifrån regionala utmaningar och förutsättningar. Åtgärdsprogrammet innehåller 28 förslag på åtgärder som kan genomföras av aktörer som är verksamma i Jönköpings län. Åtgärderna redovisas i fokusområden som bedöms vara särskilt viktiga för att möta utmaningarna för Hälsans miljömål.

Etablera kulturmiljösamverkan Jönköpings län

Åtgärden syftar till att främja kunskapsutbyte och samverkan i kulturmiljöarbetet mellan länets kommuner. Målsättningen är att samtliga kommuner ska delta aktivt i arbetet.

Genomförande: Länsstyrelsen och länets kommuner genomför årligen under programperioden ett antal samverkansmöten om kulturmiljöfrågor. Mötena riktar sig i första hand till tjänstepersoner med ansvar för kulturmiljöfrågor i samhällsplanering, stadsbyggnad och kulturverksamhet. Särskilda möten ordnas för politiker inom berörda nämnder vid behov och efter önskemål.

- a) Länsstyrelsen och länets kommuner genomför årligen fyra samverkansmöten.
- b) Samtliga kommuner medverkar med minst en representant vid minst två möten per år.
- c) Kommunerna har övertagit ansvaret för samverkansmötena.

Miljö kvalitetsmål: God bebyggd miljö, Ett rikt odlingslandskap och Levande sjöar och vattendrag. Agenda 2030: mål 11 Hållbara städer och samhällen.

Upprätta regionala etappmål för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

Åtgärden syftar till att tydliggöra styrningen mot en hållbar utveckling inom miljömålet God bebyggd miljö. Målsättningen är att länets kommuner ska ha nått ett individuellt etappmål inom 2030.

Genomförande: Etappmålet ska vara uppnått till år 2030.

Målet är att:

75 procent av kommunens bebyggelse ska vara värderad. Att bebyggelse är värderad innebär att den varit föremål för en övergripande bedömning av kulturmiljövärdet i ett område. Värdering kan samordnas med områdesvis kulturhistorisk karaktärisering och beskrivning.

25 procent av kommunens bebyggelse är inventerad avseende allmänna och särskilda bebyggelsevärden. Inventering avser i detta sammanhang en registrering av bebyggelsevärden som ligger till grund för bedömning av högre allmänt bebyggelsevärde eller särskilt värdefull bebyggelse.

5 procent av den totala bebyggelsen ska vara skyddad genom detaljplan, områdesbestämmelser eller genom utpekande i politiskt antaget planeringsunderlag för kulturmiljövärden eller motsvarande. Åtgärden avser del av etappmålet under programperioden.

Genomförandet omfattar tre steg:

a) Kommunen kartlägger omfattningen av värderingar, inventeringar och skydd samt fastställer nivåer för individuellt delmål inom programperioden. Länsstyrelsen tar fram vägledning för regionala etappmål och genomför utbildning med länets kommuner i syfte att stödja kommunerna i arbetet med etappmålen.

b) Kommunen inventerar bebyggelse in enlighet med individuellt etappmål.

c) Kommunen tar fram beskrivningar samt erforderliga skydd för att nå det individuella delmålet under programperioden.

Miljö kvalitetsmål: God bebyggd miljö, Ett rikt odlingslandskap och Levande sjöar och vattendrag. Agenda 2030: mål 11 Hållbara städer och samhällen.

Aktualisera underlag för kulturmiljövärden

Tillgodose kommunens behov av aktuella kulturmiljöunderlag i plan- och byggprocessen. Målet är att kommunen ska ha ett planeringsunderlag som ger ett generellt stöd för hanteringen av all bebyggelse i kommun samt ett specifikt stöd för ett prioriterat urval av särskilt värdefull bebyggelse.

Genomförande: Åtgärden genomförs i tre steg. a) Behovsbedömning. Kommunen genomför en behovsbedömning i syfte att identifiera vilka delar av kommunen eller som är i behov av komplettering samt vilken inriktning underlaget bör ha.

b) Komplettering. Kommunen genomför tematiska eller geografiska kompletteringar av kunskapsunderlag, till exempel bebyggelseinventering, karaktärisering, åtgärdsprogram eller gestaltningsprogram.

c) Aktualisering. Det sammantagna underlaget antas av kommunen.

Miljö kvalitetsmål: God bebyggd miljö, Ett rikt odlingslandskap och Levande sjöar och vattendrag. Agenda 2030: mål 11 Hållbara städer och samhällen. Arbetet med kunskapsunderlag för kulturmiljövärden är också av betydelse för de arkitekturpolitiska målen.

Skydda särskilt värdefull kulturmiljö

Syfte och mål Åtgärden syftar till att förtydliga förutsättningarna för att tillvarata kulturmiljöns värden i plan- och byggprocessen. Målet är att länsstyrelsen samt länets kommuner ska ha fastställt samt avgränsat särskilt värdefulla kulturmiljöer i GIS-data. Genomförande:

- a) Kommunerna och länsstyrelserna reviderar, kompletterar och fastställer utpekade värdefulla områden för kulturmiljövården.
- b) Värdefulla områden för kulturmiljövården digitaliseras.
- c) Värdefulla områden för kulturmiljövården redovisas och görs tillgängligt i Länsstyrelsens WebbGIS.

Miljö kvalitetsmål: God bebyggd miljö, Ett rikt odlingslandskap och Levande sjöar och vattendrag. Agenda 2030: mål 11 Hållbara städer och samhällen.

2.7 Regional kulturplan

Kulturplanen för region Jönköpings län är ett styrdokument för det kulturpolitiska området på regional nivå. Kulturplanen omfattar hela det regionala ansvaret för kulturen, inklusive den regionala kulturverksamhet som finansieras med statliga medel. Kulturplanen innehåller kulturpolitiska vägval som pekar ut prioriterat utvecklingsarbete för de år planen avser. Den nuvarande kulturplanen gäller för åren 2018–2022.

Även Region Jönköpings län har i den regionala kulturplanen förklarat att kulturmiljön och kulturarv utgör viktiga resurser som det är angeläget att tillgängliggöra för att nå ut till fler målgrupper. Alla människor ska ges möjligheter att förstå och ta ansvar för kulturmiljön som en gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser.

Det är viktigt att aktivt använda digital delaktighet och teknik för att öka kunskapen och intresset för kulturmiljöer, kulturarv och historiebruk.

I kulturplan definieras tre regionala kulturmål. Dessa är:

- Kulturen ska vara vital och närvarande i hela länet.
- Möjligheter för alla att delta och ta del av kulturliv och kulturupplevelser.
- Ett välutvecklat konst- och kulturliv präglat av hög kvalitet inom både bredd och spets.

2.8 Miljöprogram för Vaggeryd kommun

Vaggeryds kommun har ett miljöprogram som gäller för åren 2022–2025. Miljöprogrammet är styrande för kommunens nämnder och kommunala bolag och ska bidra till att uppnå de nationella miljömålen. Miljöprogrammet är styrdokumentet för kommunens miljöarbete. Syftet med miljöprogrammet är att det ska utgöra en plattform för ett långsiktigt och strategiskt miljöarbete.

Vaggeryds kommuns fyra mål under mandatperioden är långsiktiga och är kopplade till FN:s 17 globala mål inom Agenda 2030. Alla verksamheter bidrar till samtliga fyra mål som förtydligas genom ett strategiskt utvecklings- och hållbarhetsprogram.

Mål 1. Vaggeryds kommun ska vara en plats med hållbar samhällsutveckling och tillväxt i hela kommunen

Vaggeryds kommun som plats behöver utvecklas på ett sätt som säkerställer att kommande generationer har tillgång till god luft- och vattenkvalitet, fungerande atmosfär, livskraftiga ekosystem, klimatsmart energi, god infrastruktur, mat och social välfärd. Den byggda miljön har stor betydelse för människors hälsa, trygghet och sociala sammanhang. Detta innebär att vi behöver ha en god och inkluderande bostadsförsörjning och ha beredskap inför olika former av oönskade samt extraordinära händelser. Samtliga delområden i vår kommun ska vara en del av samhällsutvecklingen.

Mål 2. Vaggeryds kommun ska vara en plats med en hög sysselsättning, ett varierat näringsliv och en utbildning med god kvalitet

Ett gott företagsklimat, en varierad arbetsmarknad och ett lärande med hög kvalitet leder till ökat företagande, fler arbetstillfällen i vår kommun och inga invånare i utanförskap eller fattigdom. Detta innebär en hög grad av egenförsörjning och en positiv utveckling av antal och typ av arbetstillfällen samt en bra kompetensförsörjning och ett livslångt lärande. Det ska finnas goda möjligheter att utbilda sig, arbeta och driva företag för de som bor, lever och verkar i Vaggeryds kommun.

Mål 3. Vaggeryds kommun ska vara en plats med hög kunskapsnivå, en aktiv fritid och ett rikt kulturliv - för en god hälsa

En hög kunskaps och bildningsnivå samt ett varierat utbud och platser för fritids och kulturaktiviteter för alla är en förutsättning för en jämlik hälsa hos våra invånare. För att en jämlik hälsa ska uppnås behövs goda levnadsvillkor och levnadsvanor och en jämlik och förebyggande hälso- och sjukvård. Det ska vara ett brett utbud av kultur och fritidsaktiviteter för de som bor, lever och verkar i Vaggeryds kommun, i alla åldrar, och folkhälsan ska vara god.

Mål 4. Vaggeryds kommun ska vara en plats som är attraktiv, trygg och tillgänglig - där alla känner delaktighet och kan påverka

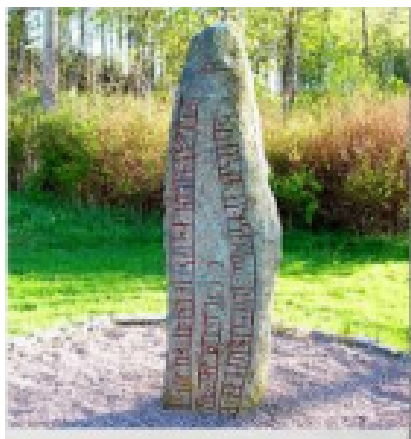
Öppenhet och tolerans skapar trygghet och är en förutsättning för att människor ska kunna vara en del av samhället. Delaktighet och medskapande gör platsen inkluderande och attraktiv för alla. Vaggeryds kommun präglas av lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter oavsett kön, ålder samt etnisk, kulturell och socioekonomisk bakgrund. Alla invånare är en resurs och en del i att utveckla Vaggeryds kommun. Platsen ska vara attraktiv och trygg för de som bor, lever och verkar i Vaggeryds kommun och invånare i alla åldrar ska kunna vara stolta ambassadörer över sin hemkommun samt känna delaktighet i kommunens utveckling.

Åtgärd: Kommunala kulturmiljöunderlag och kulturmiljöprogram

Syftet med åtgärden är att kommunerna ska ha ett uppdaterat underlag för kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsemiljöer men också att underlaget används i planeringsprocesserna.

Underlaget kan till exempel bestå av kulturmiljöunderlag, information i form av inventeringar, kulturmiljöprogram, politiska versioner och mål för kulturarbetet. Kommunerna ska ha uppdaterade och antagna kulturmiljöunderlag. Dessutom ska kommunerna ha kulturmiljöprogram omfattande konsekvensanalyser och åtgärdsförslag med utgångspunkt i kommunens politiska vision och rådande planeringsläge.

Kulturmiljöprogrammet ska vara politiskt antaget och programmet ska uttrycka en politisk vision avseende kulturmiljöarbetet. Underlag och program ska användas, i vilket form de finns är inte det viktiga utan tillämpningen ska stå i fokus. Ansvar: kultur- och fritidsnämnden
Finansiering: inom befintlig budget och eget arbete.

Runsten, Hok. Fornlämning.

2.9 Kulturplan i Vaggeryds kommun

Vaggeryds kommun har en kulturplan från 2019. I kulturplanen definieras målen med kulturpolitiken i kommunen. Målen för kulturpolitiken är att kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund, att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet och att kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling.

För att uppnå de kulturpolitiska målen ska kulturpolitiken:

1. främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor,
2. främja kvalitet och konstnärlig förnyelse,
3. främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas,
4. främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan,
5. särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.

Nutida stöd av nationella, regionala och lokala kulturpolitiska mål:

Vaggeryds kommun stödjer idag de nationella målen genom kultur- och fritidsnämndens olika verksamhetsområden såsom bibliotek, kulturskola och den öppna ungdomsverksamheten genom bidrag till föreningslivet, allmän kulturverksamhet och genom årligt kommunalt bidrag till driften av det nationella museet Miliseum.

Vaggeryds kommun stödjer på följande sätt de nationella målen:

Nationella mål Lokalt kulturpolitiskt stöd

1. främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor, • Miliseum • Bibliotek • Kulturskola • Öppna ungdomsverksamhet • Studieförbund • Bidrag evenemang • Teater.
 2. främja kvalitet och konstnärlig förnyelse • Bibliotek • Kulturskola • Öppna ungdomsverksamhet • Det fria kulturlivet.
 3. främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas, • Miliseum • Kulturarvsbidrag, Hembygdsrådet • Bibliotek.
 4. främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan • Bibliotek – Erasmus projekt • Öppna ungdomsverksamheten.
 5. särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur. • Bibliotek • Kulturskola • Öppna ungdomsverksamhet • Studieförbund • Kulturföreningar.
- När det gäller kulturmiljövärden och kulturarv så finns ett lokalt kulturmål i kulturplanen:

Lokala kulturpolitiska mål 2018–2020

- Kommunen ska stödja kulturarvet och den lokala kulturhistorien för kommande generationer. Summering: Genom stöd till kulturarv och lokal kulturhistoria främjas ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas enligt nationella mål för främjandet av kulturarv.

2.10 Grönstruktursplan för Vaggeryds kommun

Vaggeryds kommun har en grönstruktursplan från 2020. Det utgör ett styrdokument som innehåller stödjande ekosystemtjänster som är relevanta för kommunen. Stödhabitat, värdekärnor och spridningszoner från Länsstyrelsens Gröna handlingsplan har använts för att ge en indikation kring var ekosystemtjänster för biologisk mångfald, näringsvävarnas dynamik samt upprätthållande av livsmiljöer finns, som listas i Naturvårdsverkets förteckning. Det klarlägger även grönstruktur som är viktig del av kulturmiljöerna kopplat till tätorterna och byarna, som exempelvis kyrkornas miljöer, militärens miljöer och hembygdsgårdar. Exempel är en del av träden i lägerområdet kvar från den trädplantering som utfördes under 1800-talets andra del, samt övningsområdet Slätten som varit öppen hed sedan 1600-talet och kanske ännu längre. Heden har under århundradena varit militär övningsplats och troligen hållits öppen framför allt genom hästarnas betning. Ett annat exempel är Bondstorp socken och kyrkby är utpekade som en kommunal kulturmiljö i Översiktsplanen.

I grönstrukturplanen finns följande definierade kulturella ekosystemtjänster:

- Hälsa och välmående, aktiv interaktion
- Hälsa och välmående, passiv interaktion
- Kunskap och inspiration
- Kulturarv och historiska arv
- Estetiska upplevelser
- Symbolik och andlighet

- Kulturarv och historiska arv:
- Kulturarv och identitet
- Riksintressen, kommunala kulturmiljöer, Kulturlandskap, historik om markens nyttjande, odlingslandskap, runstenar, kulturlämningar, allévägar samt gamla trädgårdar.

Det före detta Järnvägshotellet, Skillingaryd.
Byggnad med kulturhistoriska värden.

3. Kulturmiljöunderlaget i Vaggeryds kommun

Kommunens arbete med den byggda kulturmiljön har i huvudsak skett med utgångspunkt från bebyggelseinventeringar och kulturhistoriska utredningar. När det gäller information om fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar så har informationen till stora delar hämtats från Riksantikvarieämbetets databas fornsök.

Kulturmiljöunderlaget består av kulturhistoriska utredningar, kulturmiljöprogram, arkeologiska rapporter och byggnadsantikvariska rapporter. De flesta rapporterna har varit utförda av Länsstyrelsen i Jönköpings län och av Jönköpings läns museum i samverkan med Vaggeryds kommun. Dessa omfattar både förundersökningar och utredningar som är utförda på mindre geografiska ytor i samband med fysisk planering.

3.1 Kulturmiljöutredningar

Kulturhistorisk utredning, Vaggeryds kommun

Kommunala kulturmiljöer sammanställdes 1988 i en kulturhistorisk utredning av Jönköpings läns museum på uppdrag av Vaggeryds kommun. Den utgör även ett underlag för det fortsatta arbetet med ett kommunalt kulturmiljövårdsprogram. Den bebyggelse som bedömts vara av kulturhistoriskt värde har dokumenterats genom besiktning och fotografering samt kompletterats med arkivuppgifter. Utredningen omfattar hela Vaggeryds kommun och består av 51 kommunala kulturmiljöer och 169 kommunala kulturminnen.

Kulturminnesprogram för Vaggeryds kommun

Kulturmiljövårdsprogrammet sammanställdes 1990 och är ett handlingsprogram för kulturminnesarbetet i kommunen. Det innehåller förslag till åtgärder som syftar till att säkerhetsställa kulturhistoriskt värdefulla områden och byggnader. Kulturmiljövårdsprogrammet skall utgöra underlag för kommunfullmäktiges beslut i fråga om viljeinriktning och ambitionsnivå för arbetet med kulturminnesvården. Vidare skall programmet ligga till grund för planarbeten på olika nivåer och vid bygglovsprövning. Utöver detta utgör programmet och den kulturhistoriska utredningen ett värdefullt material för information till fastighetsägare i kommunen. Inventeringsarbetet har i huvudsak utförts av läns museet på kommunens uppdrag.

Kulturmiljöutredning Kommunala kulturmiljöer, Vaggeryds kommun

Kulturmiljöutredningen från 2021 omfattar ett fördjupat och uppdaterat kunskapsunderlag över kommunala kulturmiljöer i Vaggeryds kommun. Kulturmiljöutredningen ska utgöra ett kunskapsunderlag med åtgärder och riktlinjer för att bevara och utveckla kulturmiljövården inom kommunala kulturmiljöer. Kulturmiljöutredningen är kopplad till den pågående nya kommunala översiktsplanen samt till nationella miljömål och kulturmiljömål. Kulturmiljöutredningen utgör ett planeringsunderlag att användas för framtida beslut som avser översiktsplan, bygglov, planläggning och övriga kommunala utredningar och projekt. Kulturmiljöutredningen har fokus på kommunala kulturmiljöer som finns inom tätorterna Vaggeryd, Skillingaryd, Byarum, Bondstorp och Hok. Kulturmiljöutredningens fokus avser översiktsplanering och att användas som ett planeringsunderlag i fysisk planering.

Kulturmiljöutredningen omfattar därför inte dokumentation och historik eller riktlinjer och ställningstagande ned till detaljnivå på samtliga enskilda objekt, utan avser att fokusera på generella värden och specifika värden för de kommunala kulturmiljöerna i fysisk planering och som vägledning i plan- och bygglovsfrågor.

Riksintressen för kulturmiljövården - Jönköpings län (F), Riksantikvarieämbetet, 1996 och uppdaterad 2013

Rapporten beskriver och förtydligar motiven för urval av länets riksintressen för kulturmiljövården. De utpekade objekten är kända och beaktas i planeringssammanhang jämsides med andra samhällsintressen. När det gäller information om fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar så har informationen till stora delar hämtats från Riksantikvarieämbetets databas fornsök och olika kulturmiljöutredningar som avser mindre ytor och enskilda byggnader.

Arkeologiska rapporter och byggnadsantikvariska rapporter

Det finns ett 20-tal rapporter i form av kulturutredningar som berör mindre geografiska områden och enskilda byggnader. Dessa omfattar både förundersökningar och utredningar som är utförda på mindre geografiska ytor i samband med fysisk planering. Det inkluderar utredningar om riksintressen, arkeologiska utredningar och byggnadsantikvariska utredningar. Vaggeryds kommun har anlitat och samverkat med olika uppdragsgivare, även om de flesta rapporterna har varit utförda av Länsstyrelsen i Jönköpings län och av Jönköpings läns museum. [Rapportarkiv - Jönköpings läns museum \(jonkopingslansmuseum.se\)](http://jonkopingslansmuseum.se)

Reviderat regionalt kulturminnesvårdsprogram för Jönköpings län, del 3

Regionalt kulturmiljövårdsprogram utfört av länsstyrelsen i Jönköpings län, 2001. Jönköpings läns regionala kulturminnesprogram består av ett översiktligt planeringsunderlag som är avsett att användas i utformningen och planeringen av den fysiska miljön. Dessutom ingår även regionala värdefulla kulturmiljöer. En del av kulturmiljöerna omfattas ej av lagskydd eller förordningar. I utredningen ingår 27 kulturmiljöer i inom Vaggeryds kommun.

Frikyrkligheten i Jönköpings län. Historia, miljöer och lokaler

En utredning av länsstyrelsen i Jönköpings län, 2002. Underlaget inkluderar 55 byggnader i Vaggeryds kommun. Dokumentationen omfattar byggnader mellan 1860–1999. Det består av byggnader och lokaler som har använts eller används av församlingar inom samfund anslutna till svenska frikyrkosamfund.

Vaggeryds Missionshus. Byggnad med kulturhistoriska värden.

Kulturhistoriska industrimiljöer i Jönköpings län. Länsstyrelsen i Jönköpings län, 1998

En utredning av länsstyrelsen i Jönköpings län, 1998. Dokumentationen består av industrihistoriska byggnader och anläggningar från olika tidsperioder och verksamheter. Syftet har varit att kartlägga och informera om de kulturhistoriskt mest intressanta industrimiljöerna i länet. Inventeringen omfattar verkstäder, industrier och kommunal-tekniska verk som är uppförda senast år 1965. En del av kulturmiljöerna omfattas ej av lagskydd eller förordningar.

Riksantikvarieämbetets söktjänster fornsök och bebyggelseregistret

Fornsök innehåller information om alla kända registrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i Sverige, både på land och i vatten. Dessutom finns information om utförda arkeologiska uppdrag. Fornsök består av en GIS-databas med registrerade kulturlämningar. Informationen är kopplad till en karta. 2022-06-15 fanns 2878 registrerade poster i Vaggeryds kommun i fornsök. [Fornsök \(raa.se\)](https://raa.se/fornsok)

Bebyggelseregistret innehåller information om samtliga byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen och dessutom ett antal övriga kulturhistoriska värdefulla byggnader. Fornsök består av en GIS-databas med registrerade byggnader och övriga värdefulla bebyggelsemiljöer. Informationen är kopplad till en karta. [Bebyggelseregistret \(BeBR\) - Riksantikvarieämbetet \(raa.se\)](https://raa.se/bebyggelseregistret)

Vaggeryd kommuns WebbGIS

Vaggeryd kommun har en WebbGIS i två versioner, en intern och en publik. Den interna versionen är kopplad till länsstyrelsens GIS-databas, [Länsstyrelsernas WebbGIS \(lansstyrelsen.se\)](https://lansstyrelsen.se/webb-gis). Den innehåller information om kulturmiljövärden i olika kategorier, riksintressen för kulturmiljövärden, fornlämningar, övriga kulturhistoriska lämningar, byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen, frikyrkor och industrimiljöer.

I kommunens interna version av WebbGIS ingår *kulturmiljöer* som ett tema i lagret *uppleva och göra*. Där finns information om kulturhistorisk bebyggelse i kommunen från en byggnadsinvestering, utförd 2010–2012. Informationen består av texter och bilder som är kopplad till en GIS-karta, [Vaggeryds kommuns karta \(arcgis.com\)](https://arcgis.com).

Hembygdsrådets utredningar

Hembygdsföreningarnas byggnader

Vaggeryds Hembygdsråd genomförde 2018 med stöd av Jönköpings läns museum en kulturvärdesinventering av hembygdsföreningens byggnader, totalt 37 st. Det inbegrep även tre av de byggnader som ägs av kommunen. Tanken med utredningen var att få vägledning beträffande husens kultur- och bevarande.

Ekomuseum Vaggeryd – sevärda och intressanta kulturhistoriska platser

Ekomuseum Vaggeryd består av runt 100 kulturhistoriska platser runt om i Vaggeryds kommun som är markerade med informationstavlor. Information om samtliga platser finns

även digitaliserade i samlingen Ekomuseum Vaggeryd på Riksantikvarieämbetets hemsida minnen. Informationen består av texter och bilder som är kopplad till en GIS-karta, [Minnen](#). Det är Hembygdsrådet i Vaggeryds kommun som tagit fram underlaget och märkt upp platserna. Många platser är industrihistoriska platser, men det finns också gamla hus, byar och speciella naturmiljöer utmärkta. Många av platserna har spelat stor roll för utvecklingen i Vaggeryds kommun, speciellt den industriella utvecklingen och entreprenörsandan som än idag kännetecknar platsen. Att få del av dessa berättelser bidrar till förståelsen av hur det är i Vaggeryds kommun idag. Många platser är också värda att besöka bara på grund av den vackra naturen.

Ekomuseum Vaggeryd.

Övriga byggnadsinvesteringar

Flera av hembygdsföreningarna har under 2012 genomfört inventeringar och dokumenteringar av kulturhistoriska byggnader inom kommunen. Hembygdsföreningarna har tagit fram historiebrevningar till specifika byggnader och områden i kommunen. Dokumentationen har fungerat som kunskapsunderlag och stöd för politikerna i olika beslut gällande områdena.

Miliseum

Miliseum är ett militärhistoriskt museum i Skillingaryd som berättar om den indelte soldatens och soldatfamiljens liv samt ingenjörtruppernas verksamhet. Miliseum ligger inom det än idag aktiva militära övningsområdet i Skillingaryd. Miliseum ingår i museinätverket Sveriges Militärhistoriska Arv som består av 27 statliga och statligt stödda museer. Statens försvarshistoriska museer och Statens maritima museer leder och stöder det gemensamma nätverket tillsammans med kommunen.

Miliseum, Skillingaryd.
Skillingarydslägren, byggnadsminne.

Miliseums samling av föremål omfattar ca 15 000 objekt, varav c:a 13 000 är digitalt registrerade. Fotoarkivet omfattar kanske 50 000 bilder, varav 27 000 är färdigbehandlade och digitaliserade. Miliseums bibliotek är ett referensbibliotek och innehåller drygt 13 000 titlar, huvudsakligen inom ämnesområdena militärväsen och historia. Det digitaliserade materialet finns tillgängligt under webportalen Digitalt museum. Referensbibliotekets titlar är sökbara under Vaggeryds bibliotek.

4 Strategier för kulturmiljövården

Kulturmiljövården ska skyddas och bevaras enligt gällande lagstiftning. Utgångspunkten för det allmännas ansvar att skydda kulturmiljön ges i miljöbalken (MB).

Bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden ska skyddas. Befintliga karaktärsdrag ska enligt plan- och bygglagen (PBL) respekteras och tas tillvara. Kulturmiljövården ingår även i de nationella miljömålen som fastställer att kulturmiljöns värden ska tillvaratas och bevaras.

4.1 Strategier

Kulturmiljöplanen har sammanställt följande strategier för kulturmiljövården i Vaggeryds kommun:

Kulturmiljöplan

Kulturmiljöplanen ska kopplas till översiktsplanen och övriga styrdokument som berör kulturmiljövården och kulturarv. Kulturmiljöplanens ställningstaganden ska beaktas och integreras i den ordinarie verksamheten.

Kommunen ska i den ordinarie verksamheten i enlighet med kulturmiljöplanen beakta och följa nationella kulturmiljömål och miljömål som berör kulturmiljövården.

Bygglov

Kulturmiljöplanen och kulturmiljöunderlaget ska användas i byggnadsprocessen för att bevara, utveckla och förmedla kulturmiljön.

Planering

Kulturmiljöplanen och kulturmiljöunderlaget ska användas i planprocessen för att bevara, utveckla och förmedla kulturmiljön.

Riksintressen och kulturmiljövården

Kommunen ska verka i samråd med myndigheter för berörda riksintressen så att kulturlämningar, kulturhistoriska byggnader, kulturmiljöer och kulturarv visas hänsyn och bevaras för framtida generationer.

Kommunala kulturmiljöer och kommunala kulturminnen

Kommunen ska sammanställa kulturmiljöutredningar om hur kommunala kulturmiljöer och kommunala kulturminnen ska bevaras och utvecklas.

Kommunens fastigheter, förvaltning av kulturmiljövården

Kommunen ska i egenskap som fastighetsägare på ett ansvarsfullt sätt förvalta och bevara befintliga kulturmiljövården, byggnader och kulturlämningar.

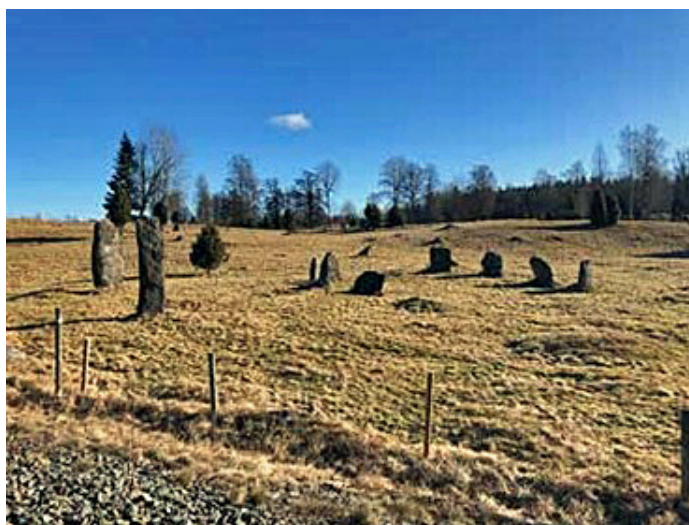
Kulturarv

Kommunen ska verka för att med pedagogisk verksamhet ge skolorna möjligheter att upptäcka, uppleva och bruka kulturarv efter samtliga elevers förutsättningar.

Kommunen ska verka för att bevara, tillgängliggöra och utveckla kulturmiljöer och kulturarv för besöksmål.

Kulturmiljöunderlag

Kommunen ska verka för att ha aktuella kulturmiljöutredningar och kulturarvsutredningar som belyser hur kulturmiljövärden ska bevaras och utvecklas. Kulturmiljöunderlaget ska beaktas och användas i den ordinarie verksamheten.

Stenkrets, gravfält, Byarum. Fornlämning.

4.2 Kulturmiljöplan

Kulturmiljövärden utgör en viktig resurs i vårt samhälle. Den visar på kontinuitet och ger en känsla av tillhörighet och gemenskap med andra människor. Kulturmiljön ger värdefulla perspektiv och förståelse för samhällsutvecklingen och är även betydelsefull för stads- och bebyggelseutveckling, rekreation, friluftsliv, turism- och besöksnäring.

I arbetet med ny översiktsplan har det blivit tydligt att det finns ett behov av att ta fram en kulturmiljöplan för Vaggeryds kommun. Kulturmiljöplanen är kopplad till flera styrdokument som svenska miljömål, regionala miljömål samt nationella kulturmiljömål, översiktsplan för Vaggeryds kommun samt Vaggeryds kommuns miljömål. Målsättningen är att kulturmiljövärdena även ska vara hållbara och långsiktiga.

Det övergripande syftet med kulturmiljöplanen är att tydliggöra ansvarsområden utifrån aktuell lagstiftning och i övrigt stärka arbetet i kommunen som berör kulturmiljön. Kulturmiljöplanen beskriver i huvudsak därför kommunens strategier i arbetet med kulturmiljövärden i den mer lagstyrda samhällsbyggnadsprocessen. Hur vi förhåller oss till kulturmiljöer vid planering, bygglov och förvaltning, men också hur vi vill förmedla och tillgängliggöra informationen om vårt kulturarv.

Kulturmiljöplanen utgör ett styrdokument med strategier för kulturmiljövården i Vaggeryds kommun. Kulturmiljöplanen ska integreras i den kommunala översiktsplanen och användas som planeringsunderlag i verksamheter med planer, bygglov, utredningar, program, projekt och beslut. Kulturmiljöplanen är kopplad till de nationella kulturmiljömålen och de nationella miljömålen. Kulturmiljöplanen utgör även kommunens strategier och riktlinjer vid samverkan om kulturmiljövård med myndigheter och andra aktörer. Kulturmiljöplanen utgör ett styrdokument för att visa kommunens ståndpunkter och ambitioner att förhålla sig till kulturmiljövården i samhällsplaneringen och i all annan kommunal verksamhet. Det är avgörande att kulturmiljöplanen ska vara ett aktuellt styrdokument och ska därför uppdateras under varje mandatperiod.

Strategier

Kulturmiljöplanen ska kopplas till översiktsplanen och övriga styrdokument som berör kulturmiljövården och kulturarv. Kulturmiljöplanens ställningstaganden ska beaktas och integreras i den ordinarie verksamheten.

Kommunen ska i den ordinarie verksamheten i enlighet med kulturmiljöplanen beakta och följa nationella kulturmiljömål och miljömål som berör kulturmiljövården.

Det innebär följande rutiner:

- Kommunen ska i egenskap som tillsynsmyndighet för kulturmiljöfrågor agera i enlighet med Plan- och bygglagen och Miljöbalken.
- Beakta de nationella kulturmiljömålen och de nationella och regionala miljömålen.
- Samverka med länsstyrelsen i Jönköpings län och Jönköpings läns museum om kulturmiljövård och kulturarv.
- Integrera kulturmiljövården och kulturarv i den ordinarie verksamheten.
- Bevara och utveckla kulturmiljövården och kulturarv i kommunen.
- Förstärka och utveckla Vaggeryd kommuns kulturhistoriska identitet och kulturarv.
- Tillgängliggöra, digitalisera och förmedla kunskapen om kulturmiljövården och kulturarv.
- Levandegöra och utveckla attraktiva och hållbara livsmiljöer med kulturmiljövården.

Äldre fabriksbyggnad, före detta Vagnstillverkning. Vaggeryd. Industriellt kulturarv.

4.3 Bygglov

Utanför kommunens detaljplaner och områdesbestämmelser gäller generella bestämmelser för kulturmiljön i plan- och bygglagen. Den större delen av kulturmiljöbeståndet saknar utöver dessa bestämmelser skydd i juridisk mening. En byggnad behöver däremot inte vara formellt utpekad i en kulturmiljöplan eller ha skydds- eller varsamhetsbestämmelser i en detaljplan för att uppfylla kriterierna som särskilt värdefull. Bestämmelserna om förvanskning och varsamhet gäller generellt och riktar sig i första hand till fastighetsägaren som har det yttersta ansvaret för byggnaden. Förbudet mot förvanskning gäller även utan att byggnaden är formellt skyddad.

Det är viktigt att kommunen arbetar aktivt med information och rådgivning till fastighetsägare vid bygglov som berör kulturmiljövärden. Den som handlägger ett bygglov i en kulturmiljö behöver därför ha kännedom om eller skaffa sig den kunskap som krävs i det enskilda fallet. Plan- och byggförordningen medger i vissa fall även att kommunen har möjligheter att kräva antikvarisk medverkan.

För att bevara kulturmiljön är det ofta viktigt att nya byggnader anpassas och inte avviker i estetik eller i befintliga byggnadstraditioner. Hantverk, material, utformning, placering och skala blir särskilt betydelsefullt. Tomtstorlek och tomtform ska bygga på områdets huvudsakliga tradition. Landskapsbilden är också viktig och ny bebyggelse behöver ofta placeras på ett traditionsenligt sätt för att bevara de mer sega strukturerna. På landsbygden finns det dessutom ekonomiska fördelar med ett sammanhängande odlingslandskap.

Innan bygglov ges kan det innebära att kommunen diskuterar vad som är lämpliga material och lämplig utformning för det hus som man vill förändra genom om- eller tillbyggnad för att ändringarna inte ska förändra områdets karaktär. Eftersom kulturmiljö och arkitektur inte är lika tydligt reglerat i PBL som tekniska krav krävs det ett ställningstagande från kommunens sida att det är samma prioritet på dessa krav som på andra krav. Rådgivning, väcka intresse och föra samtal om kulturmiljön i sammanhanget är en bra möjlighet att få goda resultat när lagstödet inte är tydligt.

Strategier

Kulturmiljöplanen och kulturmiljöunderlaget ska användas i byggnadsprocessen för att beakta, bevara och utveckla kulturmiljövärden.

Det innebär följande rutiner:

- Riksintressen, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen och dess värdebeskrivningar ska alltid beaktas.
- Kommunen ska följa utvecklingen, bevaka och agera vid förändringar eller eftersatt underhåll av kulturmiljöer eller enskilda objekt.
- Kommunen ska undersöka samtliga möjligheter för alternativ användning av byggnader tillsammans med fastighetsägare för att minska risken för rivning.
- Vid förhandsbesked, bygglov och anmälan ska kulturmiljövärden och arkitektur särskilt beaktas genom tidig dialog med byggherren. Vid behov ska byggherren rådas att ta hjälp av antikvarisk expertis.
- Vid tillägg, förändringar och ombyggnationer i befintlig bebyggelsestruktur ska kommunen verka för att detta ska göras med utgångspunkt i de olika epokenas och stilarnas särarter.
- Vid tillbyggnad ska byggnadens karaktärsdrag och arkitektur särskilt beaktas. Tillbyggnader som ger byggnaden felaktiga proportioner eller andra åtgärder som negativt påverkar karaktären ska undvikas. Materialval och val av fönstertyp ska samstämma med det befintliga huset. Möjligheten att bryta av stil eller epok och återspegla nutidens arkitektur ska alltid prövas om sådan anpassning är mer lämplig med hänsyn till det kulturhistoriska värdet och förutsättningarna på platsen och i närområdet i övrigt.
- Kommunen ska vid fastighetsbildning/förhandsbesked i kulturhistoriskt värdefulla miljöer verka för att tomtstorlek och tomtform ska bygga på områdets huvudsakliga tradition.
- Stads- och landskapsbilden ska beaktas vid alla förhandsbesked och bygglov. Givna proportioner och siktlinjer ska beaktas likväl som byggnadernas placeringar på tomten.
- Vid anläggning av solceller ska det prövas mot byggnadens kulturhistoriska värden. Taken är husens avslut och siluett mot himlen och är viktiga för helhetsupplevelsen av en byggelsemiljö, särskilt i stadsmiljö. Att förändra taklandskapet och fasadändring med en solenergianläggning i ett annat material och annan kulör kan påverka ett område negativt. Solceller och tunnsolceller ska i möjligaste mån placeras med avvägningar så att de kulturhistoriska värdena bevaras.
- Vid behov ska kommunen anlita antikvarisk expertis.
- Kommunen ska samverka med länsstyrelsen och vid behov skicka remisser om kulturmiljöer berörs i lovansökan.

Åkers kyrkstallar, Åker. Byggnader med kulturhistoriska värden.

4.4 Planering

Det är kommunerna som genom plan- och bygglagen har det yttersta ansvaret för att den byggda miljös kulturhistoriska värden bevaras. Utpekade områden och objekt med mycket höga kulturhistoriska värden bör särskilt värnas i den kommunala planeringen. Utanför planlagt område kan även byggnader rivnas och ändras utan rivnings- eller bygglov. I vissa fall krävs tillstånd men kommunens möjligheter att neka en rivning eller förändring är generellt begränsade.

Kommunens viktigaste verktyg för att skydda bebyggelsen i juridisk mening är införandet av områdesbestämmelser eller detaljplan. Genom att planlägga kulturmiljöerna ökar medvetenheten om kulturmiljövärdena samtidigt som de aktuella värdena långsiktigt skyddas. I översiktsplaneringen kan styrdokument och särskilda fördjupningar tjäna som underlag vid olika bedömningar. Det har i praxis visat att den typen av utredningar kan ha en avgörande betydelse vid exempelvis överprövningar.

Det är viktigt att kommunen i nya detaljplaner och områdesbestämmelser inför skydds- och varsamhetsbestämmelser för utpekad bebyggelse med kulturmiljövärden. Även tillägg till befintliga detaljplaner kan övervägas till områden som pekats ut som värdefulla av kommunen.

Kommunen kan vid behov upprätta områdesbestämmelser för kulturmiljöer av lokalt, regionalt och nationellt värde som saknar skydd mot rivning och förvanskning. För områden där det finns ett hot mot kulturmiljön i form av exploateringsintressen bör upprättande av områdesbestämmelser som skyddar utpekad bebyggelse och dess närmiljö prioriteras.

Detaljplaner, fördjupade översiktsplaner och översiktsplaner samt områdesbestämmelser utgör även tydliga signalvärden och stöd i handläggning av bygglov och tillstånd för att tillvarata kulturmiljövärden. Miljöbalken och plan- och bygglagen klargör att hänsyn även ska tas till annan lagstiftning som berör kulturmiljön, såsom kulturmiljölagen och skogsvårdslagen.

Det är viktigt att bestämmelserna utformas på ett lämpligt sätt utifrån de aspekter som de är avsedda att skydda och att bestämmelserna inte blir för styrande. Att utveckla kulturmiljöer är ofta en förutsättning för bevarande vilket ställer krav på balans mellan att skydda och utveckla. Vid planläggning av ny bebyggelse i anslutning till befintlig ligger ofta fokus på reglering av den nya bebyggelsen.

Det kan vara en fördel att ta tillfället i akt att även stärka skyddet långsiktigt för befintliga värdefulla kulturmiljöer.

Det finns ett antal bebyggelsemiljöer i kommunen som är skyddade enligt plan- och bygglagen (PBL). I nuläget finns dock ingen fullständig inventering av antalet skyddade byggnader enligt PBL. I samband med digitaliseringen av befintliga detaljplaner under kommande år finns bättre möjligheter att göra en nulägesanalys av de planer som omfattar skydd- och varsamhetsbestämmelser. Den kan sedan jämföras med underlag av kulturmiljöinventeringar för att rikta och prioritera arbetet med varsamhets- och skyddsbestämmelser i pågående detaljplaner.

Strategier

Kulturmiljöplanen och kulturmiljöunderlaget ska användas i planprocessen för att beakta, bevara och utveckla kulturmiljövärden.

Det innebär följande rutiner:

- I detaljplaner, områdesbestämmelser och fördjupade översiktsplaner ska kulturmiljövärden särskilt redovisas, beaktas samt konsekvensbeskrivas.
- Kommunen ska vid behov upprätta områdesbestämmelser för kulturmiljöer av lokalt, regionalt och nationellt värde som saknar skydd mot rivning och förvanskning. För områden där det finns ett hot mot kulturmiljön i form av exploateringsintressen bör upprättande av områdesbestämmelser som skyddar utpekad bebyggelse och dess närmiljö prioriteras.
- När en ny detaljplan upprättas för ett område med kulturmiljövärden ska vid behov beslut i detaljplanering användas för att säkerställa att kulturmiljövärden skyddas från rivning och förvanskning.
- Vid upprättande av områdesbestämmelser och detaljplaner i syfte att skydda kulturmiljövärden från förvanskning och rivning ska en antikvarisk förundersökning först genomföras. Behovet av antikvarisk medverkan i planbeskedet ska alltid prövas.
- Ny planlagd bebyggelse i områden med kulturmiljövärden ska vara väl anpassad till omgivningen och inte störa helhetsintrycket av den befintliga kulturmiljön.
- Stads- och landskapsbilden ska beaktas vid all planläggning. Hänsyn ska tas till givna proportioner och siktlinjer likväl som byggnadernas placering på tomtmarken.
- Kommunen ska vid nya fastighetsbildningar och förhandsbesked i kulturhistoriskt värdefulla miljöer verka för att tomtstorlek och tomtform bevaras. I vissa fall kan en buffertzona lämnas till utpekade objekt och områden, så att ny bebyggelse anpassas till kulturhistoriska värden.
- I samband med stora infrastruktur- och utvecklingsprojekt ska kommunen verka för att minimera ingrepp i befintliga kulturvärden.

- Vid planering av kommunala tekniska anläggningar i känsliga kulturmiljöer ska kommunen verka för att hänsyn tas till omgivande karaktär och arkitektur.
- Vid framtagandet av förslag till potentiella vindbruksområden ska hänsyn tas till kulturmiljövärden och kulturlandskap. Inga vindkraftsverk bör placeras i siktlinjer mot en kyrka eller så att de skadar riksintressen. Vindkraftverk bör inte heller placeras så att det negativt påverkar värdefulla kulturmiljövärden och kulturlandskap.
- Kulturhistoriska värden ska i fysisk planering beaktas vid bildandet av nya ortnamn för att anknyta till platsens historia. Det omfattar ortnamn på nya bostads kvarter, gator och vägar. Även att komplettera med informationsskyltar om platsernas historia.

Hagshults kyrka, kyrkligt kulturminne.

4.5 Riksintressen och kulturmiljövärden

Riksintressen avser geografiska områden som har utpekats därför att de innehåller nationellt viktiga värden och kvaliteter. Att ett område är utpekad som riksintresse innebär att det i området finns ett statligt anspråk på markanvändningen. Ett riksintresse är ett mark- eller vattenområde som har nationell betydelse för bevarande eller utveckling av olika värden. Områden kan vara av riksintresse för både bevarande och exploatering. I Vaggeryds kommun ingår riksintressen för följande områden: kommunikationer, försvarsmakten, friluftsliv, naturvård och kulturmiljövård. För dessa områden inträder konsekvensen att de får ett starkt skydd när beslut fattas om ändrad markanvändning.

Åtgärder som att bygga i eller i närheten av kulturmiljöer fodrar att platsen behandlas med varsamhet. I översiktsplanen föreslås bebyggelse på Slätten som finns i anslutning till byggnadsminnet Skillingarydslägren. Kommunen föreslår även att Båramoområdet skal byggas ut vilket gör att det kan skapas en intressekonflikt vid Båramo som är riksintresseområde för kulturmiljövården. Det behövs ett bättre planeringsunderlag innan konsekvenserna och värdena kan beskrivas bättre.

Kulturmiljövården

Platser eller objekt som har pekats ut som bevarandevärda i egenskap av kulturmiljövården återspeglar vanligtvis människors arbets- och levnadssätt under gångna tider. Där människor bosatt sig har landskapsbilden påverkats och präglats under en lång tid. Kulturmiljöer bör därför inte endast ses som vårt gemensamma kulturarv från historisk tid, utan även som en del av vår vardagliga livsmiljö, som placerar dagens samhälle i ett större tidsperspektiv.

Men kulturmiljöer riskerar att gå förlorade dels på grund av en bristande förståelse för befintliga värden för kommande generationer. Kulturmiljövärden riskerar även att påverkas negativt i relationer till andra intressen. Det kan bero på ekonomiska aspekter som rationaliseringen inom lantbruket på landsbygden och genom nybyggnationer i staden. Det kan även gälla i områden av riksintressen för andra värden än kulturmiljövärden. Det är angeläget att kulturmiljövärden bevaras även i riksintressen av andra utpekade värden och intressen. Det är betydelsefullt att skaffa kunskap om de befintliga kulturmiljövärdena och verka för långsiktiga lösningar för att bevara och utveckla dessa kulturmiljövärden.

Inom riksintressen för natur och friluftsliv är det viktigt att även värden kulturmiljövärden beaktas och bevaras. Det ger även en större kunskap och förståelse för sammanlagda värden inom riksintressen. Generellt kan värden för kultur, natur och friluftsliv kombineras och utvecklas på ett positivt sätt. Det kan ske genom information, skötselåtgärder och skapande av vandringsleder där kulturmiljövärden ingår i en enhet bland övriga värden.

Båramo kombiterminal

Kommunen föreslår i översiktsplanen att Båramoområdet ska byggas ut vilket gör att det kan skapas en intressekonflikt med kulturmiljövärden vid Båramo. Kommunen har konstaterat i översiktsplanen att det behövs ett bättre planeringsunderlag innan konsekvenserna kan beskrivas bättre. Båramo terminal- och verksamhetsområde Båramoområdet ligger nära Pukarps fornlämningsområde och i området har arkeologiska undersökningar gjorts. Närheten till riksintresset skapar en intressekonflikt. Norr och väster om kombiterminalen finns Båramo som utgör ett riksintresse för kulturmiljövärden. I översiktsplanen konstaterar kommunen när det gäller utvecklingen av Båramo terminal- och verksamhetsområde så kommer detta att beröra riksintresseområdet Båramo. Kommunen i behov av ett bättre planeringsunderlag för att veta hur riksintresset påverkas och vilken hänsyn som skall tas i den fortsatta utvecklingen.

Skillingaryds skjutfält

Skillingaryd skjutfält är riksintresse för försvarsmakten. Den militära övningsverksamheten som konstituerar riksintresset innebär även ljudutbredning av skottbullen utanför fältets gränser på motsvarande sätt som trafikbuller från vägar, järnvägar och flygplatser som berör områden utanför trafikanläggningar. Skyddet för riksintresset i detta fall består av att det inte tillkommer störningskänslig bebyggelse inom områden som berörs av centralt beslutade riktvärden för skottbullen, som på sikt innebär risk för begränsningar av verksamheten vid förnyad miljöprovning, s.k. påtaglig skada på riksintresset. Kommunen är skyldig att enligt plan- och bygglagen beakta risken för bullerstörningar vid provning av ansökningar om förhandsbesked och bygglov.

Holma sädesmagasin, Tofteryd.
Byggnad med kulturhistoriska värden.

Inom riksintresset finns det även betydande kulturmiljövärden som är dokumenterade i olika sammanhang. Även flera mindre utredningar om den äldre bebyggelsen har genomförts i delar av riksintresset. Holma befäls- och kronogård utgör en unik kulturmiljö som i källorna kan spåras tillbaka till 1342. Rolf Fredriksson har presenterat en gedigen och intressant dokumentation, *Holma gård och sädesmagasin*, från 2021. Kommunen och fortifikationsverket förhandlar om ett avtal som innebär ett anläggningsarrende för Holma magasin. Avsikten är att anläggningsarrendet ska ge kommunen rätt att kunna tillgängliggöra den historiska miljön. Det ger även kommunen rätt att kunna renovera och bibehålla anläggningen i samråd med länsstyrelsen och hembygdsrådet.

Men det saknas en kulturmiljöutredning med inventering och dokumentation över vilka kulturmiljövärden som finns inom hela riksintresseområdet. Det saknas därmed en sammanställning över hur kulturmiljövärdena ska beaktas, bevaras och utvecklas på ett långsiktigt hållbart sätt.

Kulturmiljövärden riskerar därför att påverkas negativt och även gå förlorade eftersom det saknas ett en kulturmiljöutredning och en konsekvensanalys. Det gäller även avsaknaden av skötselplaner med förslag på åtgärder för att bevara befintliga kulturmiljövärden. I sammanhanget är det viktigt med en långsiktig lösning och skötselplan för att bevara och vårda Holma magasin och omgivande kulturmiljöer.

Strategier

Kommunen ska verka i samråd med myndigheter för berörda riksintressen så att kulturlämningar, kulturhistoriska byggnader, kulturmiljöer och kulturarv visas hänsyn och bevaras för framtida generationer.

Det innebär följande rutiner:

- Riksintressen för kulturmiljövärden och dess värdebeskrivningar alltid ska beaktas.
- Kommunen ska vid behov sammanställa områdesbestämmelser till riksintressen för kulturmiljövärden.
- Kommunen ska samverka med försvarsmakten, fortifikationsverket och länsstyrelsen för att hitta gemensamma lösningar för att bevara kulturhistoriskt värdefulla byggnader, kulturlämningar, kulturlandskap samt övriga kulturmiljövärden som finns på försvarets områden och influensområden i kommunen.
- Kommunen ska verka för att en kulturmiljöinventering genomförs på försvarsmaktens övningsområden och influensområden.
- Kommunen ska verka för att kulturmiljövärden på försvarsmaktens övningsområden och influensområden bevaras.
- Kommunen ska verka för att kulturmiljövärden på försvarsmaktens övningsområden och influensområden tillgängliggörs.

- Kommunen ska vid behov genomföra områdesbestämmelser för att säkerhetsställa värdefulla kulturmiljövärden på försvarsmaktens övningsområden och influensområden tillgängliggörs.
- Kommunen ska verka för en långsiktig lösning att bevara Holma magasin och omgivande kulturmiljöer.
- Kommunen ska verka för ett planeringsunderlag om hur Båråmo riksintresse för kulturmiljövärden ska bevaras och vilken hänsyn som krävs till befintliga kulturmiljövärden i den fortsatta planeringen att utveckla området.

4.6 Kommunala kulturmiljöer och kommunala kulturminnen

Ny kulturmiljöutredning av kommunala kulturmiljöer

Kommunen har möjligheter att definiera vissa områden som särskilt värdefulla kulturmiljöer, ur ett lokalt perspektiv. Inom dessa kulturmiljöer finns även olika kategorier av kulturmiljövärden utpekade. För kommunala kulturmiljöer och kommunala kulturminnen ska kulturhistoriska värden beaktas vid detaljplanering och bygglovsprövning. I dessa miljöer anser kommunen att man skall kunna utveckla området, bygga till och bygga nytt men att hänsyn måste tas till platsens historia och den bebyggda miljöns karaktär. För kommunala kulturmiljöer inom tätorterna skall kulturhistoriska värden bevakas vid bygglovsprövning. Skydds- eller varsamhets-bestämmelser skall införas i detaljplan. För kommunala kulturmiljöer på landsbygden ska områdesbestämmelser med utökad bygglovsplikt upprättas.

Det gällande kulturmiljöunderlaget, *Kulturhistorisk utredning* publicerades 1988. Därefter har flera förändringar i olika grader genomförts som berör de kommunala kulturmiljöerna och med påverkan på kulturmiljövärdena. Flera av byggnaderna som ursprungligen ingick i kulturmiljöutredningen är rivna och ersatta med ny bebyggelse eller annan infrastruktur.

Efter att kulturmiljöutredningen publicerades har även gränserna för flera av de kommunala kulturmiljöerna ändrats. Flera byggnader har lagts till de ursprungliga kommunala kulturmiljöerna. I andra fall har de geografiska ytorna av de ursprungliga kommunala kulturmiljöernas minskat, eftersom befintliga byggnader och infrastruktur har rivits. Intill gränserna till flera av de kommunala kulturmiljöerna finns flera kulturhistoriskt värdefulla byggnader och andra kulturmiljövärden.

Det är därför angeläget att uppdatera det befintliga kulturmiljöunderlaget om kommunala kulturmiljöer. De gällande beskrivningarna och värderingarna av kulturmiljöerna bedöms till vissa delar vara både inaktuella och bristfälliga. Det finns även fler kriterier för att bedöma de samlade kulturmiljövärdena, förutom de som ingår i den nuvarande kulturmiljöutredningen. I en ny utredning är det värdefullt att undersöka ifall de kommunala kulturmiljöer ska utvidgas och uppdateras med fler kulturmiljövärden som finns i respektive närområden.

Kulturmiljöutredningen ska användas till planeringsmaterial och information. Den nya kulturmiljöutredningen ska kopplas till översiktsplanen samt till nationella och kommunala miljömål och kulturmiljömål. Antikvarisk kompetens ska anlitas.

Kulturmiljöutredningar utförs inför åtgärder som berör kommunala kulturmiljöer

Inför åtgärder såsom fysisk planering och bygglovsärenden som berör kommunala kulturmiljövärden ska en kulturmiljöutredning utföras. Kulturmiljöutredningen bör även fokusera på eventuella konsekvenser för kulturmiljövärden i samband med de planerade åtgärderna. Kulturmiljöutredningen ska utgöra ett underlag som ska användas i fysisk planering och bygglovsärenden.

Strategier

Kommunala kulturmiljöer och kommunala kulturminnen:

Kommunen ska sammanställa kulturmiljöutredningar om hur kommunala kulturmiljöer och kommunala kulturminnen ska bevaras och utvecklas.

Det innebär följande rutiner:

- En ny och aktualiserad kulturmiljöutredning av kommunala kulturmiljöer och kommunala kulturminnen ska utföras.
- Kulturmiljöutredningar ska utföras inför åtgärder som berör kommunala kulturmiljöer och kommunala kulturminnen.
- Kommunala kulturmiljövärden och kommunala kulturminnen ska digitaliseras i WebbGIS och tillgängliggöras i dokumentation.
- Kommunen ska verka för att utveckla och tillgängliggöra kommunala kulturmiljöer och kulturminnen som hållbara och långsiktiga besöksmål till skolor, boende och turism.

4.7 Kommunens fastigheter, förvaltning av kulturmiljövärden

Vaggeryds kommun äger flera kulturhistoriskt värdefulla byggnader och områden. I egenskap av fastighetsägare har kommunen goda möjligheter att styra hur byggnaderna förvaltas och utvecklas. Det är inte försvarbart att kommunen ställer högre krav på enskilda förvaltare än vad som ställs på det egna byggnadsbeståndet. Kommunen har i egenskap av fastighetsägare och förvaltare ett särskilt ansvar för bevarande och förvaltning av kulturmiljön. Det är viktigt att ge goda exempel på hur byggnaderna kan bevaras och utvecklas.

Det gäller även för kategorier som kulturlandskap, fornlämningar, kulturlämningar, immateriellt kulturarv och övriga kulturmiljöer. För att upprätta en god förvaltning av värdefulla kulturmiljöer är det viktigt att tillämpa stöd av existerande kulturmiljöunderlag. För att förstärka kunskapen ska det befintliga kulturmiljöunderlaget kompletteras med inventeringar och dokumentationer av kulturmiljöer, kulturhistoriska byggnader och kulturlämningar på kommunens fastigheter. Informationen om värdefulla kulturmiljöer ska göras tillgängligt i ett tema på kommunens WebbGIS.

Kommunen äger och förvaltar även fyra särskilt utpekade kulturbyggnader.

Kulturbyggnaderna är följande:

Järnboden i Götafors, Vaggeryd.

Malmströms smedja, Skillingaryd.

Ålaryds skolmiljö, Åker.

Henningas sommarladugård, Vaggeryd.

Järnboden i Götafors, Vaggeryd.
Byggnad med kulturhistoriska värden.

Kommunen har som målsättning att bevara kulturbyggnader och samtidigt sträva efter att göra dem tillgängliga att besök och upplevelser. Kommunen ska inte upplåta kulturbyggnader för användning eller verksamheter som kan innebära negativ påverkan av kulturvärdena.

Kommunen ska undvika att upplåta kulturbyggnader till privatpersoner, undantag är om det finns ett syfte att använda byggnaden så att det tydligt främjar att kulturvärdena bevaras.

Vid en upplåtelse av en kulturbyggnad ska ett avtal upprättas mellan parterna. Avtalet ska reglera och klargöra hur byggnaden får disponeras, vad som är tillåtet och inte tillåtet samt klargöra en ansvarsfördelning och påföljd om eventuella skador uppstår på kulturbyggnadens värden. Föreningar som beviljas föreningsbidrag ska även följa de riktlinjer och regler som gäller i kommunen.

Strategier

Kommunen ska i egenskap av fastighetsägare på ett ansvarsfullt sätt förvalta och bevara befintliga kulturmiljövärden, byggnader och kulturlämningar.

Det innebär följande rutiner:

- Vaggeryds kommun sammanställa och använda aktuella skötselplaner och avtal för kulturhistoriskt värdefulla byggnader såsom kulturbyggnader, kulturmiljöer och forn- och kulturlämningar på kommunägda fastigheter. Behovet av antikvarisk medverkan i förvaltningsskedet ska alltid prövas.
- Vaggeryds kommun ska verka för att bevara och tillgängliggöra befintliga kulturmiljöer och kulturhistoriskt värdefulla byggnader såsom kulturbyggnader. Vid behov av ombyggnationer och renoveringar som berör kulturhistoriskt värdefulla byggnader och kulturmiljöer bör antikvarisk kompetens anlitas.

- Vaggeryds kommun ska för att motverka rivning undersöka samtliga möjligheter för alternativa användningar av byggnader.
- Vid åtgärder som negativt påverkar kulturmiljövärden som rivning eller borttagning av forn- och kulturlämningar ska först en utredning utföras. Vid behov ska antikvarisk kompetens anlitas.
- Vaggeryds kommuns offentliga miljöer, parker och torg har utöver sociala och ekologiska värden också kulturella och kulturhistoriska värden. Platserna ska tas tillvara och synliggöras vid all kommunal planering.

Henningas sommarladugård, Vaggeryd.
Byggnad med kulturhistoriska värden.

4.8 Kulturarv

Kulturarv avser alla materiella och immateriella uttryck såsom spår, lämningar, föremål, konstruktioner, miljöer, system, strukturer, verksamheter, traditioner, namnskick, kunskaper. för mänsklig påverkan. Kulturarv innefattar en mångfald av kulturarv. Ibland kan begreppet preciseras för att belysa särskilda delar av samhällsutvecklingen, ex. det biologiska kulturarvet, det industriella kulturarvet eller modernismens kulturarv.

Kulturarv omfattar vad tidigare generationer har skapat och upplevt och hur vi, tolkar och för det vidare till nästa generationer. Historien tillhör oss alla, det är därför viktigt att skydda, vårda, informera och stärka tillgängligheten till våra kulturmiljöer och kulturarv. Så att nutida och kommande generationer kan förstå och uppleva det historiska kulturarvet. Vi har alltså alla ett gemensamt ansvar för att bevara och informera historien till kommande generationer.

Att främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas utgör ett av de nationella kulturpolitiska målen. Det är därför angeläget i ett medborgarperspektiv att kulturarv och kulturmiljövärden blir tillgängliga för allmänheten och kan brukas av olika målgrupper, ex ungdomar, studerande, hembygdsforskare, funktionsvarierande, turister och nyinflyttade. Det ska ge möjlighet för alla målgrupper att reflektera kring kulturarv på nya sätt. För att möta nya målgrupper som barn och unga behövs särskilda riktade pedagogiska insatser. Det ska finnas möjligheter för alla att kunna tillgängliggöra, reflektera, bruka och uppleva kulturarv.

Det är avgörande att den unga besökaren genom pedagogik ges möjligheter att upptäcka och reflektera kring lokala kulturarv. Det finns möjligheter att åstadkomma det genom samverkan mellan olika aktörer, skolor och civilsamhället i form av hembygdsföreningar och museer. Det är då viktigt att det finns pedagogiska resurser för att genomföra långsiktiga och hållbara koncept med inriktning att tillgängliggöra ett levande kulturarv. Det är betydelsefullt att sammanställa ett pedagogiskt material av kulturarv och lokalhistoria som kan användas av skolorna i undervisningen och i olika kulturarvsprojekt.

Samverkan och samordning av insatser och resurser skapar förutsättningar att utveckla och utreda strategier, rekommendationer och gemensamma ståndpunkter i frågor som berör kulturarv och kulturmiljövård.

Det ger även möjligheter att utveckla fler och långsiktiga projekt och verksamheter om kulturarv och kulturmiljövård i kommunen. Kommunens kulturskola har ett brett utbud av fritidsaktiviteter. Hembygdsföreningarna och hembygdsparkerna är en viktig del i kommunens kulturutbud som kan utvecklas.

Naturområden med lång kontinuitet i tätorterna och på landsbygden har ofta någon kulturhistorisk koppling. Det går att kombinera olika aktiviteter som cykling och vandring på allévägar, mindre grusvägar och stigar i agrara kulturlandskap. I rekreationsområden och naturreservat är det relativt vanligt att det även finns kulturvärden som fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar.

Digitalisering

Kommunen ska verka för att ge uppdaterad, relevant och kvalitativ information om kulturarv och kulturmiljövärden. Informationen ska även vara tillgänglig för allmänheten. Det är viktigt med samverkan med olika målgrupper för att förmedla och sammanställa information om kulturarv och kulturmiljöer. Kommunen har även ett särskilt ansvar som fastighetsägare att ta initiativ för att tillgängliggöra information om kulturmiljövärden på kommunala fastigheter. Informationen kan tillgängliggöras i digitalt på kommunens WebbGIS samt i tryckt format av skyltar, skrifter och broschyrer.

Det är viktigt att kulturmiljöplanen och kulturmiljöunderlag digitaliseras och tillgängliggörs. Det ger en större användbarhet både i samhällsplaneringen och för allmänheten.

Det är viktigt att det finns ett komplett och uppdaterat tema om kulturmiljövärden i kommunens WebbGIS. Det utgör ett värdefullt kunskapsunderlag internt vid fysisk planering, bygglovsärenden och övrig kommunal verksamhet. Det är även betydelsefullt om informationen om kulturmiljövärden även kan vara tillgängligt externt. Kulturmiljövärden i kommunens WebbGIS bör innehålla följande information och kopplingar till andra databaser:

Fornsök

Bebyggelseregistret

Riksintressen för kulturmiljövården

Byggnadsminnen

Kyrkliga kulturminnen

Kommunala kulturmiljöer

Kommunala kulturminnen

Skyddsbestämmelser och varsamhetsbestämmelser från detaljplaner

Byggnadsinvestering i Vaggeryds kommun från 2010–2012

Fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar

I kommunen finns ett rikt antal kulturlämningar från olika tidsperioder. Kulturlämningarna finns utspridda över hela kommunen, både i tätorterna och på landsbygden. Exempel på fornlämningar är gravfält, runstenar, hyttlämningar och milstenar. Exempel på övriga kulturhistoriska lämningar är husgrunder, kolbottnar, stenvägar och odlingsrösen.

Det är viktigt att förutsättningar ges för att bevara fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar långsiktigt. Fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar utgör viktiga värden för Vaggeryds kulturarv, historia och identitet. Det är angeläget att kunna skapa förutsättningar för att tillgängliggöra och utveckla dessa kulturmiljöer i olika sammanhang. Fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar utgör även upplevelsevärden och mervärden som kan kopplas och integreras till friluftsliv, turism, natur och boendemiljöer.

Föreningar och museer

Kommunens bibliotek, kulturskola och den öppna ungdomsverksamheten är en del av det som bidrar till utvecklandet av den goda kulturkommun vi strävar efter. För att nå ett rikt och varierat kulturutbud bidrar kommunens kulturarbetare, konstnärer, aktiva kulturföreningar, hembygdsföreningar och museer till den goda och kreativa kvalitén till kommunens invånare. Det är angeläget att aktivt och långsiktigt fortsätta och utveckla samverkan med lokala aktörer som Miliseum, Hembygdsrådet i Vaggeryds kommun och hembygdsföreningar.

Byarums hembygdspark. Byggnad med kulturhistoriska värden.

Hembygdsrådet i Vaggeryds kommun är ett samarbetsorgan för de lokala hembygdsföreningarna som arbetar för att bevara kunskap om bygdens historia.

Kommunen upplever att finns ett betydelsefullt och givande samarbete om kulturarv med hembygdsföreningarna och hembygdsrådet. Inom föreningarna finns mycket information och kunskap om lokalhistoria och kulturarv att använda och utveckla inom kommunen.

Waggeryds museum, Vaggeryd.

Industriellt kulturarv

Det industriella kulturarvet är en viktig del av vår historia. Det inkluderar olika kategorier som industriella anläggningar, agrar småindustri, tillverkning och produktion både på landsbygden och i tätorterna.

Den industriella utvecklingen har på ett avgörande sätt påverkat och utvecklat samhället. Det har förändrat människors arbetsliv, konsumtionsmönster, värderingar och livsformer, liksom för landskap, bebyggelse, teknikutveckling och produktionsutveckling.

Hoks järnbruk, Hok. Industriellt kulturarv.

Det industriella kulturarvet är en del av vår lokala, regionala och nationella identitet. Arvet av äldre generationers verksamhet är en betydelsefull del av vår historia. Det utgör kulturarv som förmedlar ett perspektiv på vår samtid och det samhälle vi lever i idag. Genom att bevara industrins kulturmiljöer, bebyggelser och berättelser kan man dokumentera, bevara, förklara och utveckla det industriella kulturarvet för samtiden och framtiden.

I kommunen finns en rik och mångsidig tradition av tillverkning och produktion, både som hantverk och i industrin. Det bestod av att tillverka olika föremål som verktyg, redskap, vagnar och möbler. Verksamheterna ägde rum på skilda platser som i stugor, smedjor och verkstäder eller på skogsmarken. Där skedde produktion av produkter som träkol, tjära, textil och pottaska. Industrialiseringen inbar även tillväxt och utveckling. Entreprenörer bidrog till nya företag och näringar. Exempel är Götafors järnbruk, Hoks järnbruk. Smedjor, kvarnar, sågverk och verkstäder är andra exempel på industriellt kulturarv i kommunen.

Hagafors Stolsfabrik, Svanerum.
Industriellt kulturarv.

Det finns ett material av inventeringar och dokumentationer som Jönköpings läns länsmuseum och hembygdsföreningar har genomfört. Det vore bra att sammanställa det befintliga underlaget och komplettera med en ny utredning som även har en pedagogisk inriktning. Den nya utredningen bör även innehålla en tydlig målsättning hur det industriella kulturarvet och kulturmiljöerna ska bevaras och utvecklas i framtiden. Det är viktigt det industriella kulturarvet blir tillgängligt och kan användas för att intressera och engagera olika målgrupper.

Immateriellt kulturarv

När man beskriver kulturarv avses i regel en fysisk plats eller en kulturmiljö, ex. en fornlämning, kulturlämning, kulturhistorisk byggnad, äldre väg eller ett kulturlandskap. Men det finns även en form av kulturarv som beskriver traditioner, kunskap, värderingar och ortnamn. Det berör platser som inte lämnar direkta fysiska spår i landskapet eller vardagen men som ändå utgör ett arv från våra förfäder och äldre generationer. Sådana platser brukar benämnas som ett immateriellt kulturarv. I kategorin ingår minnesmärken efter händelser, folktro, levnadsöden, muntliga traditioner, uttryck och olika former av kultur som överförs mellan generationer. Det immateriella kulturarvet omfattar ortnamn, talesätt, ramsor, traditioner sånger och sägner i litteratur, konst och hantverk. Det immateriella kulturarvet betecknar även nedärvda uttryck, idéer, kunskaper och namn som har används över generationer och sekler.

Berättelser, skrönor och traditioner är en form av ett immateriellt kulturarv som kan leva vidare genom många generationer. Det är inte ovanligt att berättelserna åsyftar en plats där en särskild händelse tidigare har ägt rum. Men det behöver inte finnas några fysiska spår på platsen och berättelsen behöver inte vara sann. Det avgörande för ett immateriellt kulturarv är det avser en plats och en händelse. Ett immateriellt kulturarv är ett levande kulturarv tills berättelsen glöms och slutar att brukas och föras vidare.

Det immateriella kulturarvet i kommunen är inte samlat i ett underlag eller källmaterial, utan finns spridda i olika sammanhang. Det finns nedtecknade i äldre litteratur och skrifter som ingår i biblioteken, hembygdsföreningarna och läns museets samlingar. Äldre former av hantverk och tillverkning finns främst i hembygdsgårdarnas och läns museets samlingar.

Det immateriella kulturarvet finns även i form av olika projekt med inriktningar till sägner och traditioner i kommunen som Tidsbron samt Trollstigar och häxvrål. Inom kulturprojektet Tidsbron finns inspirationslådor som innehåller olika historiska teman om kulturarv som kan lånas och användas av skolorna. ReMida ansvarar för inspirationslådorna i kommunen.

ReMida bedriver ett kreativt återanvändningscenter och en pedagogisk verksamhet som drivs av barn- och utbildningsförvaltningen, Lådorna är skapade i samarbete mellan Miliseum, ReMida, Skaparbibblan, lärare och rektorer. Lådorna skapade för att kunna användas ämnesövergripande i undervisning och utbildning.

Projektet makerspace finns tillgängligt i Vaggeryds bibliotek. Makerspace är en idéverkstad där människor kan mötas, utveckla och skapa tillsammans med andra. Skapandet sker i gränslandet mellan teknik, konst och slöjd. Här finns sedan tidigare att använda makerspace som en pedagogisk metod för att bruka och utveckla kulturarv.

VingRot var ett lokalhistoriskt projekt som pågick 2019–2020 och hade som mål att skapa en modell för hur man kan arbeta digitalt med att förmedla kulturarv. Projektets syfte var att uppmärksamma lokala historier, filma kortfilmer i 360-kamera och använda VR-teknik. I projektet samverkade biblioteket med Miliseum samt de öppna fritidsgårdarna i kommunen. Målet med projektet var att ta fram en modell för hur man kan arbeta med kulturarv och digitala verktyg. Konceptet VingRot finns tillgängligt att använda på Skillingaryds bibliotek.

Det immateriella kulturarvet brukas och utvecklas även i form av lajv eller levande rollspel. I kommunen finns flera aktiva föreningar som Sagoskogen, Berghems vänner och Yin Yang.

De nya reglerna för kommunalt aktivitetsstöd ger lokala föreningar möjligheter att ansöka om bidrag för mindre grupper och ett bredare åldersspann. Det finns möjligheter att utveckla nya satsningar på immateriellt kulturarv. Det kan genomföras i olika former som hantverk, dans, musik, muntligt berättande, teater och lajv eller levande rollspel i regi av ex. kulturskolan, ReMida och skolor i samverkan med olika aktörer och föreningar i kommunen.

Kulturarvsturism

I kommunen finns en mångfald av spännande och intressanta kulturmiljöer, kulturhistoriska platser och byggnader. Flera är kända som populära besöksmål, ex. Miliseum, Hoks herrgård, hembygdsgårdar, Ålaryds skolmuseum. Här finns även flera vandringsleder, Munkaleden som ingår i Pilgrimsleder i Småland samt Höglandsleden som ingår i Smålandsleden.

Hooks herrgård, Hok.

Därutöver finns ett stort antal mindre kända kulturmiljöer som är väl värda att uppmärksamma. Det är angeläget för kommun att stärka och långsiktigt utveckla samverkan med olika aktörer om kulturturism inom kommunen. Det finns även möjligheter att söka regionalt och nationellt stöd och bidrag till sådana projekt i olika format.

Ålaryds skolmuseum, Åker.

Kulturskatter i Vaggeryds kommun

I kommunen finns en hel del kulturskatter att utforska och alla platser bär på en egen historia. Många av platserna har spelat stor roll för utvecklingen i kommunen, speciellt den industriella utvecklingen och entreprenörsandan som än idag kännetecknar platserna. Att få del av dessa berättelser bidrar till förståelsen av hur det är i kommunen idag. Kultur- och kulturmiljöturism är även en viktig faktor för ekonomisk tillväxt. Det är angeläget att uppmärksamma, tillgängliggöra och utveckla kulturhistoriska värden till besökare och besöksnäringen.

Kulturmiljöunderlaget utgör ett viktigt stöd för information och kunskap. Det finns även behov av kompletteringar för att förstärka kunskapen om värdefulla kulturmiljöer för turismen och besöksnäringen.

Miliseum och militärhistoriskt kulturarv

Ett stort projekt som kommunen tagit sig an är att utveckla ett museum på regementsheden i Skillingaryd. Projektet Miliseum ingår i nätverket Sveriges militärhistoriska arv (SMHA) och drivs i stiftelseform med Vaggeryds kommun som verksamhetsansvarig i samarbete med Göta Ingenjörregemente och Jönköpings läns museum.

I kommunen finns en lång tradition av militärhistoria. Det omfattar Miliseum men även flera kulturmiljöer och kulturarv som Holma på det nuvarande militära övningsområdet. I Miliseum finns mycket information och kunskap om militärhistoria och kulturarv. Kommunen upplever ett gott samarbete om kulturarv med Miliseum. Det finns även fler kulturmiljöer med kopplingar till det militära kulturarvet. Soldattorp och övningsfält med direkt koppling till den militära verksamheten. Men även utvecklingen av olika former av service, handel, produktion och underhåll i närheten av de militära anläggningarna, serveringar och smedjor längs med Kaffegatan.

Det finns ett gediget militärhistoriskt underlag i Miliseum. Samtidigt finns även ett viktigt kulturmiljöunderlag om Holma. Dessutom finns Skillingaryds Militärhistoriska Förening som arrangerar "Lägerkvällar" för sina medlemmar. Det vore bra att sammanställa den befintliga dokumentationen och komplettera med en ny utredning. Den nya utredningen ska även innehålla en tydlig målsättning hur det militärhistoriska kulturarvet och kulturmiljöerna ska bevaras och utvecklas i framtiden.

Vandringsleder med historia

I kommunen finns flera attraktiva och uppskattade vandringsleder med tydliga kopplingar till upplevelser, sevärdheter, kulturmiljöer och kulturlandskap.

Sträckan Hok-Byarum som ingår i Smålandsleden.

Sträckan Grönelund (Skillingaryd) – Kärringabacken som ingår i Smålandsleden.

Sträckan Byarum-Grönelund (Skillingaryd) som ingår i Smålandsleden.

Höglandsleden är en del av Smålandsleden, 9 mil.

Höglandsleden/Smålandsleden är ett ledssystem på 90 mil och har ett sextiotal startpunkter. Det finns en app med information om kultur- och naturvärden längs vandringsleden samt buss/tåganslutning och parkeringsplatser.

Franciskusleden – pilgrimsled i etapper från Byarum till Alvastra. Franciskusleden ingår i ett nätverk av pilgrimsleder i Sverige och Europa, en länk mellan Santiago de Compostela i Spanien och Nidaros, Trondheim i Norge. Franciskusleden ansluter i Alvastra till Klosterleden som går till Vadstena. I Byarum ansluter leden till Munkaleden som går mellan Byarum och Nydala.

Munkaleden är en 40 km lång vandringsled som går över vacker historisk mark mellan det gamla medeltida nunnekloster i Byarum och munkklostret i Nydala. Utmed leden finns också informationstavlor med uppgifter om naturen och historiska platser. Det finns särskilda meditationstavlor vid platser att söka finna vila.

Munkaleden.

Fågelforsleden är 6 km och innehåller upplevelser av både kultur och natur på den tätortsnära Fågelforsleden, Skillingaryd. Leden sträcker sig från Miliseum och genom Östra lägret, därifrån längs den östra sidan av Lagan till Fågelforsdammen och sedan väster om Lagan till Dule bäck.

Samverkan och utveckling

Möjligheterna att levnadsgöra besöksmål och sprida kunskap om kulturarv och historia utgör en grund för utvecklingen av besöksnäringen. Det är viktigt att aktivt och långsiktigt samverka med befintliga entreprenörer och skapa möjligheter för nya entreprenörer att utveckla kulturmiljöer och kulturarv för verksamheten inom besöksnäringen.

Strategier

Kommunen ska verka för att med pedagogisk verksamhet ge skolorna möjligheter att upptäcka, uppleva och bruka kulturarv efter samtliga elevers förutsättningar.

Kommunen ska verka för att tillgängliggöra och utveckla kulturmiljöer och kulturarv för besöksmål.

Det innebär följande rutiner:

- Det ska finnas förutsättningar att tillgängliggöra ett levande kulturarv. Det ska ge möjligheter för kommunens invånare att reflektera kring och bruka kulturarv på nya sätt.
- Nya målgrupper som barn och unga ska ges möjligheter att uppleva och bruka kulturarv och lokalhistoria i olika uttryck och sammanhang.
- Kommunen ska verka för att utveckla en långsiktig pedagogisk verksamhet med inriktning till kulturarv.
- Information om kulturmiljövärden och kulturarv ska sammanställas och tillgängliggöras i digitalt och tryckt format samt genom skyltning.
- Kommunen ska verka för ett långsiktigt samarbete med entreprenörer, föreningar och andra aktörer i civilsamhället för att utveckla kulturarvsturismen i kommunen.
- Kommunen ska aktivt och långsiktigt samverka med Miliseum om kulturarv och militärhistoria.
- Kommunen ska aktivt och långsiktigt samverka med besöksnäringen för att skapa möjligheter att utveckla kulturmiljövärden för turism och besöksnäring.
- Kommunen ska aktivt och långsiktigt samverka med Vaggeryds hembygdsråd, hembygdsföreningar och historiska föreningar om kulturarv och lokalhistoria.

4.9 Kulturmiljöunderlag

Kulturmiljöplanen uppdaterar det befintliga planeringsunderlaget som ska ligga till grund för bedömningar i de olika processerna samt vilka utredningar som bör kompletteras och uppdateras på sikt. Kulturmiljöunderlaget består av kulturhistoriska utredningar, kulturmiljöprogram, arkeologiska rapporter och byggnadsantikvariska rapporter.

Det nuvarande kulturminnesprogrammet, *Kulturminnesprogram för Vaggeryds kommun* är från 1990. Flera av beskrivningarna och värderingarna av kulturmiljöerna bedöms till vissa delar vara både inaktuella och ofullständiga. För att säkerhetsställa kommunens riktlinjer och målsättningar att bevara och utveckla kommunala kulturmiljöer i den kommunala planeringen behövs ett nytt kulturminnesprogram eller en kommunal kulturmiljöplan.

Kategorier av kulturmiljövården som omfattas av olika lagskydd ingår i ett tema på kommunens WebbGIS som är länkad via länsstyrelsernas WebbGIS, [Lansstyrelsernas Webbgis \(lansstyrelsen.se\)](http://LansstyrelsernasWebbgis(lansstyrelsen.se)). Det gäller generellt riksintressen för kulturmiljövården, byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen, fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar. På kommunens WebbGIS är kommunala kulturmiljöer delvis registrerade, flera objekt saknas. Kommunala kulturminnen är ej registrerade. På kommunens publika hemsida ingår kulturmiljöer som ett tema. Det innehåller enbart information från en bebyggelseinventering från 2010–2012 av olika byggnader i kommunen.

Det övergripande kulturmiljöunderlaget i tryckt format består ett kulturmiljöprogram och två kulturmiljöutredningar som är antagna av kommunen. *Kulturhistorisk utredning Vaggeryds kommun*, 1988, *Kultminnesvårdsprogram för Vaggeryds kommun*, 1990 samt *Kulturhistorisk utredning Kulturmiljöutredning Kommunala kulturmiljöer*, 2021.

De övriga värdefulla kulturmiljöunderlagen på regional nivå utgörs av publikationer från länsstyrelsen i Jönköpings län samt Jönköpings läns museum. *Reviderat regionalt kulturminnesvårdsprogram för Jönköpings län, del 3, Kulturmiljöutredningar, Frikyrkligheten i Jönköpings län. Historia, miljöer och lokaler, Kulturmiljövårdens riksintressen i Jönköping län samt Kulturhistoriska industrimiljöer i Jönköpings län Kulturmiljöunderlag* som ingår i översiktsplan, fördjupade detaljplaner, områdesbestämmelser, detaljplaner, bygglov och olika projekt ska beaktas och användas i ärenden som berör kulturmiljövården.

Hembygdsrådet i Vaggeryds kommun och enskilda hembygdsföreningar har sammanställt flera omfattande och värdefulla kulturhistoriska dokumentationer och planeringsunderlag. De ska användas och brukas som kulturmiljöunderlag i olika sammanhang.

Behov av nya kulturmiljöunderlag

Kulturmiljöutredningar

Det finns en stor efterfrågan av ny utbyggd infrastruktur med bebyggelse i kommunen. Särskilt i Vaggeryd och Skillingaryd förväntas det innebära flera utredningar om nya detaljplaner och bygglovsärenden i den närmaste framtiden. En motsvarande utveckling förväntas även på sikt påverka Bondstorp, Byarum och Hok. Men det saknas ett fördjupat och uppdaterat kulturmiljöunderlag i kommunen. Inventeringar och dokumenteringar ska därför genomföras. Det avser både tätorterna som landsbygden.

Bebyggelseinventering

Samverkan med länsstyrelsen i Jönköpings län. Länsstyrelsen presenterade 2017 en ny modell för inventeringar av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, *Översiktlig bebyggelseinventering Jönköpings län*. Metoden tar utgångspunkt i en femgradig skala för att bedöma bebyggelsens värden baserat på kulturmiljölagen samt plan- och bygglagens skydds- och varsamhetsbestämmelser. Det inventerade materialet av bebyggelsen digitaliseras samtidigt i ett GIS-skikt som ingår i länsstyrelsens externa GIS-databas.

Det är angeläget att genomföra nya utredningar samt att uppdatera, sammanställa och klarlägga äldre utredningar. Kommunen är i behov av ett uppdaterat och aktuellt kunskapsunderlag om kulturmiljövärden. Nya utredningar behövs för enskilda byggnader vid bygglov och inför detaljplaner. Det gäller även för värdefulla byggnader från 1900-talet.

Kommunala kulturmiljöer

Det saknas ett uppdaterat och komplett underlag för kommunala kulturmiljöer och kommunala kulturminnen. Det är därför angeläget att uppdatera det befintliga kulturmiljöunderlaget om kommunala kulturmiljöer och kulturminnen med en ny kulturmiljöutredning. Utredningen ska användas till ny och fördjupad kunskap, planeringsmaterial och information. Utredningen ska även kopplas till översiktsplanen samt till nationella och kommunala miljömål och kulturmiljömål.

Riksintressen

Riksintressen för kulturmiljövärden har betydande värden som ska bevaras. För ekonomiska och sociala aspekter är det viktigt att utifrån hållbarhet och långsiktigt fortsätta att bruka och utveckla kulturmiljövärden. I områden för andra kategorier av riksintresseområden saknas kulturmiljöutredningar om och hur kulturmiljövärden påverkas vid exploatering och markanvändning. Kulturmiljöutredningar för riksintressena Båramoområdet och Skillingalägren är de som för närvarande är främst angelägna att genomföra eftersom det finns planering av framtida exploateringar på respektive pågående markanvändning.

Industriellt kulturarv

I kommunen finns en lång tradition av tillverkning och produktion. Det vore bra att sammanställa den befintliga dokumentationen och komplettera med en kulturmiljöutredning om industriellt kulturarv. Den nya utredningen bör även innehålla en tydlig målsättning hur det industriella kulturarvet och kulturmiljöerna ska bevaras och utvecklas i framtiden.

Immateriellt kulturarv

I kommunen finns en lång tradition av immateriellt kulturarv i form av platser, berättelser, traditioner, hantverk och föremål. Det finns flera tidigare framgångsrika projekt i kommunal regi med kopplingar till platser, pedagogik, teknik och kulturarv. Det vore bra att sammanställa den befintliga dokumentationen och komplettera med en kulturmiljöutredning om immateriellt kulturarv. Den nya utredningen bör även innehålla en tydlig målsättning på pedagogisk verksamhet och kopplat till hur det immateriella kulturarvet och kulturmiljöerna ska bevaras, tillgängliggöras och utvecklas i framtiden.

Kulturarvsturism

Kulturarv som besöksmål och kulturarvsturism har en stor potential att tillväxa och nå ut till fler målgrupper. Hembygdsrörelsen har utmärkta förutsättningar att utveckla metoder för att stärka sin position till besöksnäringen och sin attraktion för besökare. Det finns ett stort antal kulturmiljöer, kulturarv och kulturlandskap inom kommunen med tydliga kopplingar till upplevelsevärden, besöksmål och turism. Kulturmiljövärdena kan utgöra platser i form av kulturlämningar, fornlämningar, byggnader och museer. Kulturmiljövärdena kan även vara kopplade till leder för vandring, ex. Munkaleden, Höglandsleden, cykling eller kanotning samt till bilvägar, ex. Riksettan.

Men det saknas en kulturmiljöutredning om kulturmiljövärden med kopplingar till upplevelsevärden, besöksmål och turism. I sammanhanget är det givetvis betydelsefullt att ha en långsiktig inriktning till viktiga målgrupper inom besöksnäringen, både entreprenörer och besökare. Det är angeläget att sammanställa en ny utredning med inriktning till besöksnäringen. Den nya utredningen bör även innehålla en tydlig målsättning hur kulturturismen ska bevaras och utvecklas i framtiden.

Miliseum och militärhistoriskt kulturarv

I kommunen finns en lång tradition av militärhistoria. Det omfattar Miliseum men även flera kulturmiljöer och kulturarv som Holma på det nuvarande militära övningsområdet. Det finns även fler kulturmiljöer med kopplingar till det militära kulturarvet. Soldattorp och övningsfält med direkt koppling till den militära verksamheten. Men även historiken och utvecklingen av de olika av service, handel, produktion och underhåll i närheten av de militära anläggningarna. I sammanhanget är verksamheten med servering och smedjor på Kaffegatan intressant. Men det saknas en kulturmiljöutredning om militärhistoriskt kulturarv. Det vore bra att sammanställa den befintliga dokumentationen och komplettera med en ny utredning och som även bör innehålla en tydlig målsättning hur det militärhistoriska kulturarvet och kulturmiljöerna ska bevaras och utvecklas i framtiden.

Tillsynsplan mot bränder och översvämningar

Varje år skadas flera kulturhistoriska byggnader av bränder och vattenskador. De äldre byggnaderna är ofta byggda under en tid då det inte fanns lika mycket kunskap och tekniska lösningar för att stå emot bränder och vattenskador. Även fornminnen riskerar att skadas av översvämningar och bränder. Det är viktigt att undersöka om det är möjligt att motverka och minimera skador vid bränder och översvämningar.

Bränder kan uppstå genom olika orsaker som tekniska fel, rök, ljus, eldstäder och blixtnedslag. Vattenskadorna kan uppstå till följd av höga vattenstånd i sjöar och vattendrag, skyfall eller läckande vattenledningar. I ett mer förändrat klimat kommer konsekvenser som eldsvådor, högre vattenstånd och skyfall sannolikt att bli vanligare. En brand eller översvämning som drabbar en kulturhistorisk byggnad kan leda till stora förluster av kulturhistoriska värden. Men genom att använda förebyggande åtgärder kan många bränder och vattenskador undvikas och skador minskas. Att tillämpa åtgärder för att öka brandsäkerheten innebär i regel relativt låga kostnader och är bra ur ett bevarandeperspektiv. Med olika tekniska lösningar, utbildningar och information kan ofta risken för bränder och vattenskador minimeras.

Kommunen är tillsynsmyndighet för att kontrollera byggnadernas tekniska brandskydd och organisatoriska brandskydd samt att anordna olika utbildningsåtgärder. Kommunen arbetar aktivt med att förhindra att varken bränder eller översvämningar ska uppstå eller spridas. I kommunens uppdrag såsom tillsynsmyndighet ingår även att bevaka kulturvärden som äldre byggnader och anläggningar. Därför bör en tillsynsplan sammanställas med rutiner om åtgärder och föreskrifter för skydd av betydande kulturhistoriska byggnader och fornlämningar. Även rutiner behövs hur kommunen ska hantera att bevara betydande kulturmiljövärden för bränder och översvämningar. Det innebär åtgärder både i förebyggande syfte att förhindra och minimera riskerna för att bränder eller översvämningar uppstår.

Strategier

Kommunen ska verka för att ha aktuella kulturmiljöutredningar och kulturarvsutredningar som bemöter hur kulturmiljövärden ska bevaras och utvecklas. Kulturmiljöunderlaget ska beaktas och användas i den ordinarie verksamheten.

Det innebär följande rutiner:

- Kommunen ska sträva efter att ha ett aktuellt, digitalt och pedagogiskt kulturmiljöunderlag som svarar mot behovet i den kommunala verksamheten.
- Kommunen ska sträva efter att ha ett aktuellt, digitalt och pedagogiskt kulturarvsunderlag som svarar mot behovet i den kommunala verksamheten.
- Kommunen ska söka samverka med länsstyrelsen i Jönköpings län och använda den modell/app. för inventeringar av byggnader som tagits fram, *Översiktlig bebyggelseinventering Jönköpings län*.
- Kommunen ska verka för att sprida information och tillgängliggöra kulturmiljöunderlaget till berörda aktörer och allmänheten.
- Kommunen ska ha ett komplett och aktuellt kulturmiljöunderlag i digitalt format på kommunens WebbGIS. Det ska vara tillgängligt såväl internt som publikt.
- Kulturmiljöunderlaget och kulturarvsunderlaget ska kontinuerligt uppdateras, kompletteras, digitaliseras och tillgängliggöras.
- Kommunen ska sammanställa de åtgärder och rutiner för att motverka att bränder och översvämningar skadar på betydande kulturhistoriska värden.

5. Organisation, ansvar och uppföljning

I december 2021 beslutade Kommunstyrelsens arbetsutskott att ge uppdrag till Kommunledningskontoret att sammanställa och presentera en kulturmiljöplan för Vaggeryds kommun. Kulturmiljöplanen har presenterats och sammanställts i en styrgrupp med representanter från kommunledningskontoret och kultur- och fritidsförvaltningen.

5.1 Planens ekonomiska konsekvenser

Den kommunala kulturmiljöplanen medför inga direkta ekonomiska konsekvenser. Däremot kan framtida åtgärdsplaner medföra indirekta kostnader när exempelvis en kulturmiljö skyddas eller bevaras från exploatering eller andra förändringar. Det gäller även vid uppdatering av kulturmiljöunderlaget. I samband med översiktlig planering, fördjupad översiktsplanering, områdesbestämmelser, detaljplaner och bygglov kan kulturmiljöplanen leda till att vissa områden inte bör tas i anspråk för exploatering eller förändringar i befintlig bebyggelse för att skydda och bevara värdefulla kulturmiljöer.

5.2 Förväntade miljökonsekvenser

5.2.1 Miljöpåverkan

Kulturmiljöplanen bedöms få en positiv miljöpåverkan såväl ur ett lokalt perspektiv som ur ett globalt. Att byggnader och kulturlandskap används och brukas är både resurseffektivt och ger bättre sociala och kulturella miljöer. Det är därför viktigt att använda, förvalta, vårda och utveckla den befintliga bebyggelsen, vägnätet och kulturlandskapet i stället för att bygga nytt. Det innebär mindre lokal påverkan, såväl ekologiskt som sociokulturellt samt bidrar även till mindre negativ lokal miljöpåverkan på värdefulla kulturmiljöer och kulturlandskap.

5.2.2 God bebyggd miljö

Kulturmiljöplanen bedöms ge en positiv effekt på miljö kvalitetsmålet *God bebyggd miljö* eftersom syftet är att bevara kulturmiljövärden, byggnader, anläggningar och bebyggelsemiljöer. I målet är det också specificerat att det kulturella, historiska och arkitektoniska arvet som finns i form av värdefulla byggnader, bebyggelsemiljöer, platser och landskap bevaras, utvecklas och användas.

5.2.3 Ett rikt odlingslandskap

Kulturmiljöplanens inverkan på miljö kvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap* bedöms vara positiv. Miljömålet syftar till att skydda jordbrukslandskapets värden för biologisk- och livsmedelsproduktion men också att bevara kulturmiljöernas värden. I kulturmiljöplanen lyfts detta framför genom hur placering av byggnader och infrastruktur i landskapet ska ske för att inte bryta mot traditioner eller försämra förutsättningarna för jordbruket och upplevelser i befintliga boendemiljöer.

5.2.4 Hållbar ekonomisk utveckling

Ekonomiskt kan kulturmiljöplanen medföra både negativa och positiva konsekvenser. Kostnaderna för restaurering kan bli höga men även utgöra en viktig utgångspunkt för att bevara kommunens karaktär vilket är viktigt även för rekreation och turismen.

5.2.5 Hållbar ekologisk utveckling

Kulturmiljöplanen har goda förutsättningar att även medföra ekologiska positiva effekter. Kulturmiljöplanen värnar om skydd, bevarande, hänsyn och utveckling av kulturmiljövärden, vilket omfattar kulturlämningar, byggnader men även större komplexa kulturmiljöer och kulturlandskap. Det gäller särskilt äldre agrara kulturlandskap som inkluderar äldre markstrukturer med åker, ängs- och hagmark och äldre vägar. Förutom kulturmiljövärden finns där ofta skyddsvärda biotoper med höga naturmiljövärden.

Kulturmiljöplanen värnar även om den byggda miljön, vilket är resurseffektivt men kan också få positiva effekter genom att gamla metoder och hantverk uppmärksammas. Dessa metoder kan även vara bättre ur ett miljömässigt perspektiv som exempelvis att använda traditionella färger och material utan plast och kemikalier.

5.2.6 Social utveckling

Kulturmiljön och kulturarvet är viktiga som sociala värden för kommunens och invånarnas identitet och sammanhållning i ett historiskt perspektiv. Kulturmiljöplanen ger även förutsättningar att bevara och utveckla kulturmiljön och kulturarvet i samtiden.

5.3 Ansvarig

Kommunfullmäktige äger styrdokumentet och ansvarar för dess aktualisering. Kommunledningskontoret är ansvarig för processen. Stödjande förvaltningar är kultur- och fritidsförvaltningen. Kulturmiljöansvariga är kommunledningskontoret samt kultur- och fritidsförvaltningen.

5.4 Uppföljning

De strategier som är fastställda i kulturmiljöplanen är beroende av uppföljning och revidering i takt med att samhället och givna förutsättningar förändras. Vaggeryds kommun har ambitionen att införa ett arbete med rullande översiktsplan. I processen att varje mandatperiod aktualisera och komplettera kommunens översiktsplan kan och bör även kulturmiljöplanen revideras. På detta sätt säkerställs att kommunen har ett uppdaterat och väl fungerade planeringsunderlag för kulturmiljön.

5.5 Referenser

Sammanställning på de övriga styrdokument, ägardirektiv med mera som påverkar kulturmiljöplanen:

- Nationella och regionala kulturmiljömål.
- Miljömål med miljö kvalitetsnormer.
- Kommunens övergripande mål.
- Översiktsplan (ny översiktsplan är under framtagande för antagande under 2022).

5.6 Revidering

Revidering sker löpande under varje mandatperiod som en del av arbetet med aktualisering av gällande översiktsplan. Nästa revidering bör ske senast: 2026.

6. Termologi

Begrepp om kulturmiljö och kulturarv i kulturmiljöplanen

Bebyggelseregistret

I bebyggelseregistret finns information om kulturhistoriskt värdefulla byggnader som byggnadsminnen och kyrkliga byggnadsminnen.

Biologiskt kulturarv

Biologiskt kulturarv är natur som berättar om kultur. Det utgörs av ekosystem, naturtyper och arter som uppstått, utvecklats, eller gynnats genom människans nyttjande av landskapet och vars långsiktiga fortlevnad förutsätter eller påverkas positivt av brukande och skötsel. Det bidrar också till att synliggöra hur människan skapat förutsättningar för landskapets biologiska mångfald – och hur fortsatt brukande behövs för att bevara mångfalden.

Byggnadsminnen

Det mest omfattade skyddet har den byggnad, park eller annan anläggning av stort kulturhistoriskt värde som har godkänts som byggnadsminne enligt kulturmiljölagen.

Fornlämning

Fornlämningar är spår och avtryck efter människors verksamhet under forna tider och som är varaktigt övergiven. Lämningsföremål före 1850 som uppfyller dessa fornlämningskrav omfattas av kulturmiljölagen. Ex. på fornlämningsföremål är förhistoriska gravar, boplatser, runstenar och milstenar. Fornlämningar är skyddade enligt kulturmiljölagen.

Fornsök

Fornsök är Riksantikvarieämbetets databas och söktjänst. I fornsök finns information som omfattar fornlämningsföremål, övriga kulturhistoriska lämningar, fornfynd och uppgifter om arkeologiska utredningar och undersökningar.

Immateriellt kulturarv

Immateriellt kulturarv beskriver traditioner, minnen, kunskap, värderingar och ortnamn. Det avser platser som inte lämnar direkta fysiska spår i landskapet eller vardagen men som ändå utgör ett arv från våra förfäder och äldre generationer. Berättelser, skrönor och traditioner är en form av ett immateriellt kulturarv som kan leva vidare genom många generationer. Det immateriella kulturarvet betecknar även nedärvda uttryck, idéer, kunskaper och namn som har används över generationer och sekler.

Kulturarv

Kulturarv är vad tidigare generationer har skapat och hur vi uppfattar, tolkar och för det vidare. Det omfattar inte bara föremål, byggnader, fornlämningsföremål och kulturlämningsföremål utan även berättelser, traditioner och ortnamn som vi övertar från tidigare generationer, det immateriella kulturarvet.

Kulturlämningar

Samlingsnamn för fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar är spår och avtryck efter människors verksamhet under forna tider och som är varaktigt övergivna. Kulturlämningar avser en miljö såväl fornlämningar som övriga kulturlämningar, byggnader, kulturpräglad mark och vegetation.

Kulturmiljölagen, KML

Kulturmiljölagen är en lagstiftning som kulturmiljövärden. Enligt kulturmiljölagen är det en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Kulturmiljölagen reglerar kulturmiljöer, kulturhistoriska byggnader, forn- och kulturhistoriska lämningar och föremål.

Kulturmiljöer

Kulturmiljöer omfattar samtliga miljöer som är skapade och formade av oss människor genom tider och generationer. Det kan vara alltifrån äldre byggnader, äldre vägar, kulturlämningar, fornlämningar, slätterrängar, hagar, kulturväxter till hela kulturlandskap.

Kulturmiljövård

Kulturmiljövård är en samlingsbeteckning för verksamheter avsedda att vårda, förvalta, levandegöra och sprida kunskap om kulturvärden hos forn- och kulturlämningar, bebyggelse, kulturarv och kulturlandskap.

Miljöbalken, MB

Enligt Miljöbalken är det allmännas ansvar att skydda kulturmiljön. I miljöbalkens ställs det krav på att områden och miljöer som har allmän betydelse på grund av deras kulturvärden så långt som möjligt ska skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada dem.

Plan- och bygglagen, PBL

I plan- och bygglagen anges bland annat att man ska ta hänsyn till stads- och landskapsbilden och platsens kulturvärden. I lagen regleras hur särskilda historiska, kulturhistoriska miljömässiga och konstnärliga värden ska skyddas.

Skyddsbestämmelser, q

När det gäller särskilt värdefulla byggnader kan de ges ett förstärkt skydd genom bestämmelser om skydd av kulturvärden. Med sådana bestämmelser avses regler som föreskriver att utpekade delar eller egenskaper hos en byggnad eller anläggning inte får förändras, tas bort eller hur de ska underhållas. Särskilt värdefulla byggnader kan även skyddas genom ett rivningsförbud.

Varsamhetsbestämmelser, k

Varsamhetsbestämmelser beskriver vilka egenskaper/utformning ska bevaras på en byggnad. Vid behov kan de ge detaljerade anvisningar om en byggnads utformning.

Varsamhetsbestämmelser kan omfatta sådant som takvinkel, fasadmaterial, taktäckningsmaterial och färg. I mera värdefulla miljöer kan det även avse taksprång, fönstrens utformning och läge i vägglivet, material, färg och utsmyckningsdetaljer.

Övriga kulturhistoriska lämningar

Övriga kulturhistoriska lämningar är spår och avtryck efter människors verksamhet under forna tider och som är varaktigt övergiven. Vanliga kulturlämningar är till exempel kolningsanläggningar, husgrunder, stenmurar och övergiven odlingsmark som tillkommit 1850 och senare. En övrig kulturhistorisk lämning har inte samma skydd som en fornlämning i kulturmiljölagen. I stället skyddas övriga kulturhistoriska lämningar av skogsvårdslagens § 30.

7. Källförteckning

Digitala källor

Bebyggelseregistret, Riksantikvarieämbetets digitala databas

<http://www.bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/sok/search.raa>

Berghems vänner

[Berghems Vänner | En lajvby i Småland \(berghemsvanner.se\)](http://berghemsvanner.se)

Bondstorps hembygdsförening

[Bondstorps Hembygdsförening](#)

Byarums hembygdsförening

[Byarums Hembygdsförening](#)

Digitalt museum

[DigitaltMuseum](#)

Fornsök, Riksantikvarieämbetets digitala databas

[Fornsök \(raa.se\)](#)

Franciskusleden

[Franciskusleden](#)

Fågelforsleden

[broschyr-fågelforsleden.pdf \(vaggeryd.se\)](#)

Grönstruktursplan för Vaggeryds kommun

[Kommunikationspolicy \(vaggeryd.se\)](#)

Hembygdsrådet Vaggeryd

[Hembygdsrådet Vaggeryd - Startside | Facebook](#)

Hälsans miljömål

[Hälsans miljömål \(lansstyrelsen.se\)](#)

Jönköpings läns museums rapportarkiv

[Rapportarkiv - Jönköpings läns museum \(jonkopingslansmuseum.se\)](#)

Länsstyrelsernas Webb-GIS

[Länsstyrelsernas Webbgis \(lansstyrelsen.se\)](#)

Kulturmiljölagen

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svenskforfattningssamling/kulturmiljolag-1988950_sfs-1988-950

Kulturplan för Vaggeryds kommun

[https://www.vaggeryd.se/download/18.46f36a8817a0fd65c05ab85d/1625059945673/Kulturplan an 2018-2020 KF 2019-04-29 §55.pdf](https://www.vaggeryd.se/download/18.46f36a8817a0fd65c05ab85d/1625059945673/Kulturplan%202018-2020%20KF%202019-04-29%20§55.pdf)

Miljöbalken

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svenskforfattningssamling/miljobalk-1998808_sfs-1998-808

Miliseum

[Miliseum](#)

Miljöprogram för Vaggeryds kommun

[Miljöprogram 2022-2025 antaget KF 211129 §155.pdf \(vaggeryd.se\)](#)

Munkaleden

[Munkaleden | Vandringsled i småland](#)

Plan- och bygglagen

http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svenskforfattningssamling/plan--ochbygglag-2010900_sfs-2010-900

Regional kulturplan, Jönköpings län

[globalassets_utveckling-i-jonkopings-lan_strategier-och-handlingsplaner_regional-kulturplan-2018-2020_regional-kulturplan-2018-2020 \(2\).pdf](#)

Sagoskogen

[Sagoskogen \(@sagoskog1\) / Twitter](#)

Samhällsplanering, Riksantikvarieämbetet

<https://www.raa.se/samhallsutveckling/samhallsplanering/>

Skillingaryds militärhistoriska förening

[Skillingaryds Militärhistoriska Förening](#)

Skogsvårdslagen

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svenskforfattningssamling/skogsvardslag-1979429_sfs-1979-429

Smålandsleden

[Vandra Smålandsleden – 9 leder över 90 mil - Välkommen till Vaggeryds kommuns officiella webbplats ! Här hittar du information och nyheter om och från kommunen.](#)

Strategiskt hållbarhets- och utvecklingsprogram för Vaggeryd kommun

[strategiskt-hallbarhets-och-utvecklingsprogram-vaggeryds-kommun-till-ks-2020-10-07pdf-1](#)

Svenarums hembygdsförening

[Svenarums hembygdsförening \(svenarumhok.se\)](#)

Sverige miljömål, Naturvårdsverket

<http://sverigesmiljomal.se/miljomalen/>

Tofteryd-Haghults hembygdsförening

[Tofteryd-Hagshults Hembygdsförening](#)

Vaggeryds kommuns webbkarta
[Vaggeryds kommuns karta \(arccgis.com\)](#)

Waggeryds Museiförening
[Waggeryds Museiförening \(hembygd.se\)](#)

Yin Yang
[Yin Yang Rollspelsförening | sjobogarden](#)

Åkers hembygdsförening
[Åkers Hembygdsförening Gamlegården](#)

Östbo Historiska Sällskap
[Östbo Historiska Sällskap \(hembygd.se\)](#)

Översiktsplan i Vaggeryds kommun
[Översiktsplan - Välkommen till Vaggeryds kommuns officiella webbplats !](#)
[Här hittar du information och nyheter om och från kommunen.](#)

Tryckta källor

Attraktivitet och besöksnäring hänger ihop
Smålands turism, 2022

Brandskydd i kulturbyggnader
Räddningsverket, Riksantikvarieämbetet, 1997

Frikyrkligheten i Jönköpings län. Historia, miljöer och lokaler
Länsstyrelsen i Jönköpings län, 2002

Förstudie avseende hembygdsrörelsens förutsättningar att stärka sin roll position i besöksnäringen
Sveriges hembygdsförbund, 2020

Handbok i katastrofberedskap och restvärdesräddning (RVR)
Riksantikvarieämbetet, 2016

Holma gård och sädesmagasin
Rolf Fredriksson, 2021

Hälsans miljömål åtgärdsprogram 2016–2020
Meddelande nr 2015:37, Länsstyrelsen i Jönköpings län, 2015

Instruktion angående översiktlig bebyggelseinventering Jönköpings län
Jönköpings län, 2017

Kulturarvets ekonomiska påverkan, en kartläggning av samhällsekonomiska effekter genom indikatorer
Riksantikvarieämbetet, 2020

Kulturhistoriska industrimiljöer i Jönköpings län

Länsstyrelsen i Jönköpings län, 1998

**Kulturmiljön i miljömålssystemet, Kulturmiljööversikt
delrapport 1**

Riksantikvarieämbetet, 2020

Kulturmiljööversikt, del 2

Riksantikvarieämbetet, 2021

Kulturmiljöns mångfald, regeringens proposition 2012/13:96

Kulturdepartementet, 2013

Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken

Riksantikvarieämbetet, 2014

Kulturmiljövårdens riksintressen i Jönköping län

Länsstyrelsen i Jönköpings län, 1996

Kulturvärden i planerings-och bygglovsprocesser

Riksantikvarieämbetet, 2017

**Jönköpings län, fyllt av smultronställen och en anda av tro,
regional utvecklingsstrategi - turism och kulturarv**

Jönköpings läns museum, 2004

Nya nationella mål för kulturmiljöarbetet

Riksantikvarieämbetet, 2015

Reviderat regionalt kulturminnesvårdsprogram för Jönköpings län, del 3

Länsstyrelsen i Jönköpings län, 2001

Räkna med kulturarvet, kulturarvets bidrag till en hållbar samhällsutveckling

Riksantikvarieämbetet, 2017